

MÜZİKOLOJİK İNCELEMEDE EPİSTEMOLOJİK ÖZGÜRLÜK: OLANAKLAR VE SINIRLAR

Epistemological Freedom in Musicological Inquiry: Possibilities and Boundaries

DOI NO: 10.36442/AMADER.2022.76

Gökmen ÖZMENTEŞ¹
Aykut B. ÇEREZCİOĞLU²

Özet

Bilimsel bilgi ve onu üretenlerin toplumsal ilişkileri bilim sosyolojisinin başlıca çalışma konusu olmakla birlikte, bilginin toplumsal kullanımı ve toplumsal bir örgüt olarak akademi içindeki ilişkiler ve tahakkümler de bu alanda ele alınır. Bilim sosyolojisi bilgi üretim sürecindeki ilişkilere odaklandıkça bilim anlayışları arasındaki epistemolojik farklılıkları da gün yüzüne çıkarmıştır. Bu farklılıklar yaslandıkları felsefi paradigmalara ve onların içinden doğan yöntem anlayışlarında belirginleşir. Tabiat bilimleri ve pozitivist paradigma "başarılı bilimler" olarak görülmüş ve sosyal bilimler başta diğer bilimlere de model olmuştur. Özellikle pozitivist paradigmadaki ampirik veri toplama ve istatistiksel analizler üzerinden geçerli ve güvenilir bilgi üretme anlayışı giderek yöntemi bilime eşdeğer bir hale getirmiştir. Böylelikle verili düzenekler olarak iş görmeye başlayan yöntem mekanizmaları akademik cemaatleri tanımlayan ve onları diğerlerinden ayırma gücüne sahip sosyolojik bir işleve dönüşmüştür. Bu dönüşüm müzikolojik incelemede de etkisini göstermiş, yöntemle sadakat müzikolojik bilgi üretiminde yorum ve fikir üretimini bloke etmiştir. Bu bağlamda çalışmamızın amacı müzikolojik incelemede alışlagelmiş yöntem kalıplarını entelektüel fikir üretimine tercih eden akademik anlayışı eleştirmektir. Müzikolojik incelemenin doğası, refleksivite ve analiz perspektifleri çalışmamızın ana hattını oluşturmaktadır. Çalışmamızda müzikolojik incelemede tarihsel, yapısal/materyalistik, kültürel ve eleştirel analiz perspektifleri sırasıyla ele alınmış ve epistemolojik özgürlük odağında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bilim Sosyolojisi, Müzik İncelemesi, Epistemoloji, Refleksivite, Analiz.

Abstract

While scientific knowledge and the social relations of those who produce it are the main study subject of the sociology of science, the social use of knowledge and the relations and dominations within the academy as a social organization are also discussed in this field. As the sociology of science focuses on the relations in the knowledge production process, it has also brought to light the epistemological differences between the understandings of science. These differences become evident in the philosophical paradigms on which they are based and their understanding of methods arising from them. Natural sciences and the positivist paradigm were seen as "successful sciences" and social sciences became a model for other sciences. Especially, the understanding of generating valid and reliable information through empirical data collection and statistical analysis in the positivist paradigm has gradually made the method equivalent to science. Thus, method mechanisms that started to function as given mechanisms have turned into a sociological function that defines academic communities and has the power to distinguish them from others. This transformation has also shown its effect in musicological inquiry, and loyalty to the method has blocked the production of comments and ideas in the production of musicological knowledge. In this context, the aim of our study is to criticize the academic understanding that prefers the conventional method patterns to the production of intellectual ideas in musicological analysis. The nature of musicological inquiry, reflexivity and analysis perspectives form the main line of our study. In our study, historical, structural/materialistic, cultural and critical analysis perspectives in musicological analysis are handled respectively and discussed in the focus of epistemological freedom.

Keywords: Sociology of Science, Musicological Inquiry, Epistemology, Reflexivity, Analysis.

¹ Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bölümü Müzik Anabilim Dalı, gozmentes@akdeniz.edu.tr

² Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzikoloji Bölümü Müzikoloji Anabilim Dalı, aykut.cerezcioglu@deu.edu.tr

Giriş

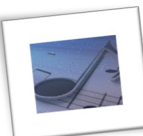
Müziğin *edimsel (praxis)* karakteri onun toplumsal yapıdan akademiye uzanan geniş bir uzamda icraya bağlı bir insan deneyimi olarak görülmesine neden olmuştur. Bu kolektif imaj müzisyeni icraya bağladığı gibi müziği bilimsel inceleme nesnesi yapan araştırmacıyı da müzik ontolojisi-epistemolojisi çizgisinde bir yöntem sorunuyla baş başa bırakabilir. Böylece araştırmacı yöntem düzeneklerine sadakat zorunluluğu yüzünden müzik materyali ve onun kültürel/toplumsal bağlamı arasındaki diyalektik ilişkiyi parçalamak zorunda kalır. Bu şekilde üretilen müzik materyali-toplumsal/kültürel bağlam arasındaki yapay ikilik müzikoloji ve etnomüzikolojinin tematik sınırları içinde çözülmüş gibi görünse de, yani bu disiplinlerin verili yöntem düzenekleri uygulandığında işlerin yolunda gittiği düşünülse de, aralarındaki parçalanamaz ilişki veri toplama ve analiz gibi yöntem düzeneklerini aşan bütüncül bir yorum gerektirir. Yöntem seçimi ve ona sadakatin ürettiği bu *sınırlı perspektif* sorunu sadece müzik incelemesine ait değildir. Belirli paradigmalara sıkıştırılmış yöntemlere (nicel, nitel, karma vs.) ve bunların onanmış prosedürlerine odaklı bilimsel inceleme anlayışı bilim sosyolojisi alanında uzun süredir tartışılan bir sorundur. Toplumsal yaşamın karmaşık bütünlüğüne sınırlı bir bakışı üretse de tabiat bilimlerinin başarılı yöntem düzenekleri ve işlem basamakları *bilimsel* olmanın şartına indirgendiğinden, bir başka deyişle verili yöntem düzenekleri bilime eşdeğer hale geldiğinden, bu düzeneklerle uyuşmayan epistemolojik yaklaşımlar ve yaratıcı fikirler, her ne kadar olanı/hakikati işaret etse de, bilimsel değer görmeyen anektodal bilgiler olarak yaftalanıp dışlanır. Dolayısıyla bu tartışma çerçevesinde süregelen özgün yol arayışları sosyal bilimler ile kurduğu yakın ilişkiler nedeniyle müzikolojik inceleme alanına da taşınabilir. Ancak, Popper'dan Kuhn'a ve oradan Feyerabend'e uzanan bilim felsefesi ve sosyolojisi tarihinde müzikolojik incelemenin izini sürmek oldukça zahmetli olmakla birlikte Türkiye müzikolojisinde pek de görmediğimiz bir konudur. Tüm risklerine rağmen çalışmamızın alanın ihtiyaç duyduğu tartışmayı başlatacağını ümit ediyoruz.

Müzikolojik incelemeye gelindiğinde yöntemlerin belli olduğu düşünülebilir. Niceliksel çalışmalar sayısallaştırılmış verilerle ya da yapısal/materyalistik analizlerle ilişkilendirilirken nitel çalışmalar, etnomüzikoloji örneğinde, etnografik tabanlı olarak kabul görür. Sayısal ve nitel verileri bir arada toplayıp analize yönelen karma yöntemlerin (Brewer ve Hunter, 2006; Creswell ve Clark, 2011; Watkins ve Gioia, 2015; Creamer, 2017) yanında C. Pierce'nin pragmatizmi ve W. James'in radikal amprizmine dayanan (Johnson ve diğ., 2017) çoklu yöntem (multimethodology) anlayışları ise gerçeğe ulaşmak için çok çeşitli veri toplama ve analiz tekniklerini aynı anda kullanan faydacı bir bilim epistemolojisini oluşturmuştur. Dilthey, Gadamer ve Heidegger çizgisinde inşa edilen *hermeneutik*, Derrida ile anılan *yapısöküm* ve Foucault ile özdeşleşen *söylem analizi* gibi yaklaşımlar da heretik fikir üretme biçimleri olarak karşımıza çıkarak eleştirel çalışmaların merkezine oturur. Elbette bu çeşitliliğinin yöntem derslerinde öğrencilere aktarılması doğaldır. Ancak bunu sadece belirli bir alet çantasının içini dolduran yöntemler seti ya da hangi tekniğin nerede kullanılacağı gibi basit

düzenek uygulamaları olarak düşünmemek gerekir. Bunun ötesinde yöntem(ler) günün ihtiyaçlarına göre, yani alandaki değişimin getirdiği yeni ihtiyaçlara göre, ya da analiz edilen konunun, daha doğrusu nesnenin/örnek olayın ihtiyaçlarına ve özelliklerine göre tartışılma gerekliliği taşır ve ayrıca araştırmacının perspektifine göre inşa edilme olasılığı da mevcuttur. Yani yöntem birçok farklı noktaya bağlı olarak değişebilir, yoruma açık bir hale gelebilir. Alandaki pratisyenlerin genel tutumuna bakıldığında ise bu sayılan tartışma noktalarına pek de mesai harcanmadığı dikkat çeker. Bir de şunu görüyoruz; YÖK'ün Bilimsel Araştırma Teknikleri vb. dersleri lisansüstü eğitimde zorunlu tutması ve bunun yanında Akademik Etik derslerini de getirmesi son derece doğru bir uygulamadır. Bu derslerin bir arada ele alınması tez yazımı öncesinde pragmatik hedeflere de hizmet eder. Birçok akademisyen ve öğrenci için bu derslerin amacı “tez nasıl yazılır, tez hangi bölümlerden oluşur, giriş bölümünde ne olur, araştırma yöntemine ne yazılır, bulgular bölümünde nelere yer verilir, nelere yer verilmez, sonuç ve tartışma nasıl yazılır” gibi aslına bakılacak olursa akademik yazımın biraz da işlevsel tarafıyla ilgili algılanır. Elbette bu sayılan içerikler özellikle de akademik hayata yeni adım atan lisansüstü öğrencileri için gereklidir. Ancak yöntemin sadece bir aygıt olmadığı, doğrudan epistemoloji ile ilişkili olduğu bu derslerde vurgulanmaz, bu derslerin ve içeriğinin temelde epistemolojinin konu ve tartışmaları ile ilgili olduğu da dikkate alınmaz. Bunlar birer reçete gibi işlenen prosedür aşamalarına indirgenir ve akademik yazı otomatikleştirilir. Dolayısıyla biz Bilimsel Araştırma Yöntemleri/Teknikleri başlıklarından ziyade bunları epistemoloji alanı içerisinde kabul etmeli ve bunun gerektirdiği sorgulamaya dönük bir yapıyla ele almalıyız. Böylece “müzikolojik incelemede epistemoloji” gibi konulara eğilmek, akademik bir disiplin olarak müzikolojik bilginin gelişimi ve sorgulayıcı tutumunu elde etmek için elzem bir hâl alır.

Nitel araştırmaların altında yatan paradigmanın ortak özelliği pozitivist bilim anlayışına yönelttikleri eleştiridir (Tashakkori ve Creswell, 2007; Creswell ve Poth, 2016; Johnson ve diğ., 2017). Aslında bu eleştiriler 19.yy. düşünülerine dayandırılabilir. Tabiat bilimlerinin tüm başarısına rağmen insan ve toplumları anlamadaki yetersizliği W. Dilthey tarafından daha 19.yy'da dile getirilmiş, bu eleştiri bugünkü sosyal bilimlerin gelişimindeki ilk motivasyon olmuştu. Benzer şekilde Husserl ve Merleau-Ponty'nin fenomenolojisindeki *öznenin deneyimi* vurgusu, gerçeğin özne dışında kurulmuş ve objektif gözlem/ölçme ile elde edilebilir karakterinin dışında bir epistemolojik bakışı kurmaya başlamıştı. Bilim felsefesindeki bu değişim ve birikim bahsettiğimiz nitel, karma ve çoklu yöntem anlayışlarını motive etmiş, gerçeğe/hakikate yönelmek adına yöntemin araç niteliğini iyiden iyiye açığa çıkarmıştı. Yöntemin bilime eşdeğer bir konuma gelmesinin ana nedeni çoğunlukla pozitivist bilim anlayışında ampirik veri toplamaya verilen önem olarak görülür. Bu nedenle Giddens'in (2014: 267) da ifade ettiği şekilde “bugün, pozitivism teknik bir felsefe terimi olmaktan çok kötülemek için kullanılan bir terime dönüşmüştür”. Pozitivist bilim anlayışını kötülemeye temkinli yaklaşmak ve epistemolojik açıdan dengeli ve hatta faydacı bir yaklaşımı edinebilmek aslında bilim sosyolojisine ve onun tarihine de hâkim olmayı gerektirir. Yeri gelmişken belirtmek gerekir ki,

günümüzde pozitivism/pozitivist bilim terimleri birbirleriyle ilişkili olsa da farklılıklar içeren iki boyutta kullanılmaktadır. İlk olarak A. Comte ile anılan ve daha çok bir ideoloji olarak da görülen pozitivismdir. Diğeri ise ampirik tekniklerle özdeşleşen ve doğa bilimlerinin ana paradigması olan pozitivist bilim anlayışıdır. Comte'un pozitivist ideolojisine yönelik eleştirilerle birleşerek sayısal veri toplamaya odaklı her türlü analizi pozitivist olarak yaftalayan ve dışlayan bir nitel paradigmanın varlığı da aşikârdır. Bu noktada Giddens'in uyarısı önem kazanır, çünkü esasen paradigmalar da bilimsel açıdan bir aygıttır. Ancak pozitivist bilim anlayışı Comte'çu pozitivism'e eklenip bir ideolojinin parçası olarak algılanınca Giddens'in uyarısı kaçınılmaz olmuştur. Bunlar bir şekilde bilimsel paradigma savaşları olarak da görülebilir. Bilimi veri toplama tekniklerine indirgemek ve veri toplama tekniklerinin *bilimselliği* üzerinden disiplinler arasında bir hiyerarşi dizimine girişmek aslında epistemolojik bir dertten ziyade giderek bilim disiplinleri arasındaki rekabet, sınıfsallık ve egemenlik ilişkilerince belirlenen toplumsal bir eylemin sonucu olarak yaygınlaşmıştır. Örneğin; Bourdieu (2017) *Ayrım*'da devasa bir niceliksel veri setinden yararlanır. Fransa başta olmak üzere Avrupa'nın değişik bölgelerinde yapılmış çok sayıda araştırmanın sayısal verilerini kullanan Bourdieu bu verileri oldukça derinlikli ve ayrıntılı bir sosyolojik bakışla yorumlar ve veriyi gerçeğe ulaşmak adına sadece veri olarak araçsallaştırarak meselenin özünü yorumun önemine getirir. Bu yöntem anlayışı başlı başına bir ders niteliğindedir. Buna tersten bakacak olursak Bourdieu'nün derinlikli ve ayrıntılı yorumları da o sayısal verilere muhtaçtı. Bu örnekten hareketle yöntemlerin kitabi belirleyiciliklerinden ziyade araştırmacının yöntemleri nasıl kullandığının ve bu yöntemlerin sözüm ona gerektirdiği ele alma biçimlerine saplanıp kalmayarak kendi akademik ve entelektüel fikir kıvraklığını temel birleştirici ve bilgi üretici kaynağa dönüştürmesinin önemi görülür. Bourdieu ve diğ. (2011) *Sanat Sevdası* adlı çalışmada müzelere odaklanır ve benzer bir bütüncül epistemoloji yürütür. “*Müzeye kim gider, neden gider, müzeye gitme davranışı nelerin göstereni halini alır?*” gibi sorular çalışmaya yön verir. Bu çalışmada hangi verilerden faydalandığı, hangi istatistik analiz tekniklerinin kullanıldığı ve bu analizlerin formüllerine de ayrıntılı biçimde yer verilir. Bourdieu'nun bu özelliği onu ne katı bir niceliksel araştırmacı yapar ne de subjektif bir yorumsayıcı olarak yaftalar. Bu durum onu sayısal verileri yorumsayıcı/eleştirel perspektiften değerlendiren bir araştırmacıya, hatta entelektüele dönüştürür. Bourdieu'nün önemi bu noktada *bütüncül epistemolojik yaklaşım* içinde olması ile ilgilidir.

Araştırma tekniklerinin onanmış düzenekler halinde kurumsallaşması ve geleneklere dönüşmesi zaman içinde yöntemin aygıt özelliğinden sıyrılıp, çalışmalarımızın merkezine yerleşmesi tehlikesini doğurmaktadır. Yani analiz yönteminin kendisinin, analiz nesnesini aşarak çalışmanın merkezine oturması, bilimsel bilgide asıl bilgi üreme nesnesi olan olgunun-nesnenin (object) perdelenmesi tehlikesini de beraberinde getirmeye başlar. Dolayısıyla çalışmamızın amacı bu konuya mütevazı bir giriş yaparak müzikolojik incelemede alışıl gelmiş yöntem kalıplarını entelektüel fikir üretimine tercih eden akademik anlayışı eleştirmektir. Öte yandan çalışmamızı müzikolojik incelemeyi

“Türkiye akademileri açısından varlığıyla değil yokluğuyla bir semptom haline gelmiş” (Ünsaldı, 2018: 33) bilim sosyolojisi çerçevesinde refleksif bir değerlendirme olarak görmek de mümkündür.

Antropolojik Tartışmalar Işığında Müzikolojik İncelemenin Doğası

Çalışmamızın böyle bir başlığa sahip olmasının ilk nedeni ağırlıklı olarak betimsel çalışmalar ya da derleme çalışmaları üzerine kurulmuş Türkiye müzikoloji sahasının müzikolojik incelemeden uzak yapısıdır. Müzikolojik bir inceleme içinde olmak, alan verilerinin aktarımı ya da bir müziksel pratiğin anlatılıp tarihsel çerçeveden hareketle adeta *tanıtılması* gibi görülür. Böyle olunca da yapılan çalışmaların önemli bir kısmı etnografik verinin zengin görsel ve işitsel materyaller halinde sunumunu içermeye başlar. Ancak bir veri toplama yöntemi olan etnografi metni, birden çalışma metninin kendisine dönüşür. Durumun vahameti de burada belirginleşir. Böylelikle etnografik içeriğin toplandığı örnek olay üzerine, teorik ya da kavramsal düzeyde bir ilişkilendirmede bulunulmadığı gibi bu örnek olayla ilgili kültürel analiz düzeyinde ne anlamamız gerektiğine de işaret etmeyen sözde çalışmalar, literatürü doldurmaya başlar. Araştırmacı dışındaki kişilerce günün birinde anlamlandırılmaya bırakılan bu *etnografik yatırım* veri-bulgu sistematliğini üreten analizden yoksun ham veriler halinde sunulur. Analiz edilmemiş veri setlerinin gölgesinde sessizliğe bürünmüş bu tür betimsel çalışmalar teşhisi yani verilerin ne anlama geldiğini doktora bırakan radyoloji uzmanının ham raporuna benzemektedir. Yine de bu noktada müzik kültürlerine ilişkin büyük miktarda saf veri seti sunan çalışmalardaki emeğe haksızlık etmemek adına bu anlayışın arka planına bakmak yararlı olabilir. Stock’a (2004: 17) göre etnomüzikolojik alan çalışması antropoloji temelli olması nedeniyle “çalışılan kültür içinde en az bir tam yıl ikamet etmek, yerel dili konuşmak ve yerel müzik geleneklerini icra etmeyi öğrenmek” anlamına geliyordu. Bu anlayış alan çalışmasında titiz, sistematik ve planlı şekilde alan notu tutmayı *bilimsel* olmanın ön şartı olarak da tanımlamıştı. Hatta H. Myers’in çalışma defterinin sol sayfasında araştırma planını, sağ sayfasında da olgusal gözlemleri içeren günlük çalışma defteri taslağı (Stock, 2004: 23) bu minvalde pedagojik bir çerçeve olarak görülebilir. Karşılaştırmalı müzikolojiye su taşıyan Comte’cu pozitivistliği terk ederek ampirizm ve objektif veri toplama odağındaki bilimsel pozitivistliğe geçse de etnomüzikolojik alan çalışmasının ampirik temelleri de oldukça nahif ve çelişkili bir görüntü çizmiştir. Stock (2004: 25-26) etnomüzikolojik alan çalışmasıyla toplanan verilerin ampirik olabilmesini dört koşula bağlar. Bu koşullar ve onlara ilişkin eleştirilerimiz şunlardır:

(i) “titizce bir araya getirilmiş notlarda korunan bilgiler, belirli müzikal ve sosyal yorumların üzerinde yükseldiği geniş bir kişisel deneyim ve sosyal perspektif paleti oluşturur”. Bir başka deyişle gözlemcinin deneyimleri ve gözlemlenen topluluğun perspektifleri titizce not edildiği sürece ampirik nitelik kazanacaktır.

(ii) “bu derinlemesine araştırma biçimi *gerçek* müzik bağlamlarında *gerçek* insanlar tarafından yapılan müziğe duyarlı olma adına büyük bir çabanın ürünüdür... bağlama duyarlı alan araştırması, müziksel süreçler-müzikal ürünler ve müzik pratikleri-müzik teorileri arasındaki farklılıklara duyarlıdır”. Buradaki duyarlılık daha sonra ele alacağımız etnografik metinde dilin niteliği meselesinde dağılmaya mahkumdur.

(iii) “alan notlarının toplanması araştırmacının görüş ve yorumlarının incelenen grup veya toplumun görüşlerinden ayrılmasına özellikle dikkat etmesi bakımından ampiriktir.” Stock (2004) bu noktada alan araştırmacılarının önceki değer yargılarından ve varsayımlardan kaçındığını ifade eder. Bu kaçınmanın saf veri setlerine dayalı betimsel çalışmaları üretme potansiyeli eleştirimiz dahilindedir. Görünen o ki; verili kavram ve teorilerden uzak durma anlayışının ampirik niteliği arttırdığı varsayımı *mekanik* veri toplamaya dayalı etnografiyi konforlu bir teknik olarak tanımlamıştı.

(iv) “verilerin düzgün bir şekilde tutulan alan notlarında ayrıntılı olarak kaydedilmesi- kimin, neyi, nerede, ne zaman ve hangi koşullar altında söylediği veya yaptığı- müzik ve kültür hakkında yeni hipotezler geliştirmek için düzenli olarak geri dönülebilecek bir kaynak sağlar.” Ampirik olmanın bu mekanik koşulu verileri bulgulara dönüştürecek teori ve kavramlara başvurma riskini almaktan çok saf verilere ait nihai yorumu *başkalarına* devreden kolaycı bir bilim anlayışını üretmiş görünmektedir. Verili teori ve kavramları önyargı kabul edip onlarla işe soyunmamayı ilke edinen bu etnografi anlayışı kendi verilerini başkalarının yorumuna bırakmaktan çekinmemiş görünmektedir. *Ne şiş yansın ne kebab* mottosundaki bu bilim anlayışının bilim sosyolojisindeki eleştirel perspektiflerden ve özellikle refleksif taarruzlardan kaçması fazla uzun sürmemiştir.

Müzikolojik incelemede etnografik metnin çalışma metninin yerini almasına yönelik eleştirilerimize bir de antropoloji sahasından gelen eleştirileri eklemekte yarar vardır. Berger’in (1993: 344) modern antropolojinin “olmazsa olmazı” olarak tanımladığı alan araştırmasında “sürecin kendisinden çok, üretilen (yazının) kaydının vurgulanması” alan araştırmasını etnografyanın lehine ikinci plana atmıştır. Berger ayrıca metinleştirilmemiş deneyimleri ve entelektüel yorumu içermeyen etnografik metinlerin disiplindeki ağırlığına yönelik eleştiride Geertz’e yaklaşır. Geertz, dostça ilişkiler kurmak, kaynak kişileri seçmek, transkripsiyonlar yapmak, soyağacı çıkarmak, haritalar çizmek ve günlük tutmak gibi etnografi üretimini tamamlayan hususun entelektüel çaba ve yoğun betimleme konusunda ayrıntılı girişimler olduğunu ifade etmiştir (Berger, 1993: 345). Malinowski’nin Yeni Gine ve Trobriand Adaları’nda yaptığı alan araştırmasına ait günlüklerin 1967 yılında yayınlanması antropoloji sahasındaki yöntem tartışmalarını ciddi bir boyuta taşımıştı. Yorumcu antropoloji cephesinden yükselen eleştiriler daha çok Malinowski’nin günlüklerinde karakter özelliklerinin aşırı şekilde görünürlüğüne ilişkindi. “Huysuz, kafası kendisiyle meşgul, narsist” gibi özelliklerle tanımlanan Malinowski incelediği topluma yönelik olumsuz önyargıları nedeniyle eleştirilmiş, günlükler de skandal olarak görülmüştü. Bu skandal alan araştırmalarında etnografinin meşruiyetini değil, yapılış ve metinleştirme süreçlerindeki hassasiyete dikkati çekmiş, bir başka

ifadeyle “insansılaştırmış” (Berger, 1993: 345) etnografiyi sahaya getirmişti. Berger tüm kutsanmışlığı ve zorunlu aparat tanımına rağmen antropolojide alan araştırması ve etnografinin yerine Barthes’in göstergebilim anlayışından referansla başka bir şey koyar: *metin*. Barthes’in bir yapıtı apaçık ya da ortaya çıkarılması gereken bir gösterilen olarak görmesi gibi antropoloğun alandan naklettiği sınırlı düşünce de bir gösterilendir. Bu düşünce Berger’i hem alanın hem de etnografik metnin ortadan kalktığı, yerine farklı bir analizin, metnin ve antropolojik uzamın ikame edildiği postmodern etnografya türüne taşır. Bu bağlamda Berger (1993: 347) eleştirel bir antropolojinin varsayımsal doğrularını sorgulaması ve alan çalışmasının “sağlam şekilde kuramsallaştırılması” gerektiğini ifade eder. Alanda çok bulunmasına ve yaşamış olmasına rağmen bir alan araştırması yapmadığını ifade eden Berger bu nedenle aldığı eleştirilere yanıt verirken, alan çalışması ve etnografinin antropolojideki ağırlığına muhalif bir kuramcı pozisyonu da inşa eder. Alan çalışması ve katılımcı gözlem dayatmasının ampirikçi mantığını eleştirirken Berger (1993: 347) “o çağda yaşamadan Avrupa Orta çağı hakkında bir şey yazılamazdı” der ve bir başkasının etnografyası üzerine yorum yapmanın bile olanaksızlığını ifade eder. Hatta alan çalışması yapanlara yönelik yöntem eleştirilerine verilen tepkiler de temelde “bürokratik, disipline ait ve kibirli bir strateji”dir (Berger, 1993: 347). Antropolojik çalışmadaki betimlemenin incelenen toplum (nesne) ve antropolog (özne) tarafından ayrı ayrı üretilebilirliğinin, bir başka deyişle yaşanan ile gözlemlenen arasındaki farkların, bir başka antropoloğun bunları doğrulamasını/yorumlamasını da güçleştireceğini ifade eden Berger’e (1993: 347) göre “antropologlar sadece etnografya yazmazlar: daha ziyade sosyal, kültürel ve tarihsel olarak inşa edilmiş bir alanı da kullanırlar.” Bu çerçevede alan kavramının, Foucault ve Bourdieu literatürü de eklendiğinde, köy ya da mahalle gibi sınırlı bölgelerin kendi içine kapalı bağlam varsayımının ötesinde farklılıklara *açık* bağlamları da içerebileceği görülür. Bu genişletilmiş bağlamın neye ve kime göre daraltılacağı da alandaki pratiklere yönelik saf bir gözlem ve kayıtların ötesinde bir teorik ve analiz perspektifi gerektirir. Günümüz dünyasında kapalı ve saf, kendi bilgisine sahip bir kültür aramanın nahifliği alan araştırması ve etnografik çabanın teoriyle ilişkisini zorunlu kılmaktadır. İlginç şekilde teori ve alan, pratikler/deneyimler de denebilir, arasındaki ilişki metodolojik çatışmalardan azade gündelik yaşamda kendi diyalektiğini her gün yeniden kurmaktadır.

Etnografik metin de nihayetinde dilsel bir kurgudur ve yazarın zihninden örüntüler taşır. Olabildiğince mekanik bir gözlem tahayyülünde olsa da katılımlı gözlemlerde bulunan yazar betimleyici unsurları bir *dil* içinde ifade eder ve bu dil yazarın görme ve anlama biçimlerinin üretildiği habitusdan bağımsız olamayarak etnografik metne yazar dışında görünmeyen kahramanları da dahil eder. Feyerabend (2014: 226) de B. L. Whorf’a paralel şekilde “diller...sadece olayları (olguları, olgu durumlarını) betimleme araçları değildir, bunlar aynı zamanda olayların şekillendiricisidir” diyerek etnografik metni şekillendiren görünür/görünmeyen aktörlerin varlığına işaret eder. Burada bilimsel metinlerde kullanılan dilin, basitçe *var olanı ifade etme* aracı olmanın ötesine geçtiği ve bilime uygun ifadeleştirmenin bilgi nesnesini de şekillendirdiği düşünülebilir. Bilimsel bilginin içerimini dil

üzerinden tartışan İlyenkov'a (2022) göre üretilen bir bilgi her zaman için belirli bir nesnenin bilgisi olacaktır. Bilim disiplinleri de kendi nesnelere ilişkin bilgiler üretirler. Bir bilgi biçiminde söz edildiğinde o bilgiyi üreten bir bilim disiplini de devreye girer. Disipliner bilgi, söz konusu disiplinin kendi görüngüler düzeneği içinde üretilir. Böyle olunca da kimya, fizik, psikoloji gibi disiplinlerin kendi görüngüler düzeneğini bilmeksizin, bu alanların nesnelere ilişkin ürettikleri bilgilerini *bilmek* de zor olacaktır. Bu görüngüler düzeneğinin en temel bileşenlerinden biri de dildir. Bilim disiplinleri kendilerine ait terminolojileri ile kendi dillerini yaratırlar. Terminolojik dil disiplin üyelerine, benzer özellikler gösteren olguları sınıflandırmaya yarayacak dilsel düzenekleri (kavram, terim) sağlarken, inceleme nesnelere de dilselleştirir. Bu anlamda İlyenkov'a (2022) göre bilim dili inceleme nesnelere kendi dilinde temsil edilebilir kılarak dilselleştirilmiş nesnelere dönüştürür. Yani doğada ya da toplumda kendi doğal bağlamı ya da toplumsal bağlamı içinde var olan ve bu varlığıyla dilsel olmayan bir varlığa sahip olan *nesne*, bilim dili içinde *dilsel bir nesneye* dönüştürülür. Bu dilselleştirme işlemi ise bilim disiplininin ve hatta genel olarak bilim dilinin o ana kadarki dilsel sistemi içinde gerçekleşir. Bu da genel olarak bilim dilinin özel olarak disiplinin dilinin, dilselleştirme kalıpları içinden inceleme nesnelere bakıldığını ve nesnelere de bu dilsel kalıplarla ifade edilebilir hale getirildiğini belirginleştirir. Böyle olunca bir inceleme nesnesine bakmak ya da onunla ilgili bir bilgi üretmek demek aynı zamanda mevcut dilsel düzenekten hareketle gerçekleşecek bir yeniden üretim faaliyetine karşılık gelecek bir eylem haline gelir. Hatta İlyenkov bunu, bu şekilde ifade etmese de bilimsel olan ve bilimsel olmayan arasındaki sınır çizgilerinden birini de bilimin dilsel düzeneği ile ilişkilenebilenler ile bilimin dilsel düzeneği ile ilişkilenebilmeyenler şeklinde belirleyebilecek bir perspektif ortaya çıkar. Bilimsel olan ve bilim dışı-fenomen olan olgular için önemli bir belirleyiciyi de bu durum oluşturur. Ne de olsa bilim dışı-fenomen olgular, bilimsel dilde karşılık bulamayan yani öncelikle bilim diline uygun bir dille ifade edilmeyen, bilim dilindeki terimler dışındaki terimlerle temsil edilen ve bilim dilindeki temel dilsel düzeneği oluşturan kavram, terim, teorilerle örtüşürülemeyen olgulardan oluşur. Bu şekilde düşünüldüğünde dilsel ifade bir bilimsel metinde ya da etnografik deneyimin aktarıldığı metinde, bilimcinin olguları anlama çabası kadar olguları, öğrendiği bilimsel dile uygun hale getirme çabası haline de gelir.

Dillerin gramerlerinde barındırdığı “dünya/toplum görüşü, kapsamlı bir insanlık durumu telakkisi” gibi kozmolojik kolektif bellek örüntüleri dilin güvenilir ve ampirik bilgi kurmadaki saf rolüne yöneltilmiş bir eleştiri olmakla birlikte Feyerabend'in (2014) anarşist epistemolojisinde öne çıkan kıyaslanamazlık ilkesinin de ön şartıdır. Malinowski'nin günlüklerini skandala dönüştüren de dili; olguları orada olmayanlara saf ve arı bir gözlemlerle aktarma işlevi dışında, saha öncesindeki düşünüş örüntülerinin etkisiyle şekillendirici bir aygıt olarak kullanması olmuştur. Müzikolojik incelemede ise etnografik metne dilin yanında *bi-aurality* (diğerinin kulağından dinleme) sorununun da eklenmesi araştırmacının ampirik olma adına aldığı tüm güvenilirlik/geçerlik tedbirlerini askıya alır. *Bi-aural* dinleme yetisinin ne kadar ve ne zaman gerçekleşeceğine ilişkin belirsizliğin yanında bu yetiye

başvurmadan sadece icra ortamı, katılımcılar, repertuar, müzik teorik özellikler, ritüel detayları, tarihsel/etnik yapıya ait ansiklopedik bilgiler, kaynak kişi görüşleri vb. doküman, görsel ve işitsel verilerden mürekkep nihai araştırma raporu çalıştığı alana tam nüfus edememiş bir etnografin ilk alan gözlemlerine ilişkin taslakları çağrıştırmaktadır. Alanda en az bir yıl ikamet etmek ve incelenen müziğin icrasını öğrenmek, birlikte müzik icrası yapmak vb. önkoşulların disiplinin bir kabulü olduğunu belirtmiştik. *Bi-aural* dinleme yetisinin gelişimini de eklediğimizde bir yılın sağlıklı bir müzik etnografisi için yeterli olamayacağı açıktır. Her araştırmacının maddi ve manevi koşullarının alanda 3-5 yıl geçirmeye uygun olmaması geçerli bir gerekçe olsa da Türkiye’de lisansüstü tezlerin tamamlanması için verilen azami süre de nitelikli bir müzik etnografisi üretimini güçleştirmektedir. Bu ve benzer pratik gerekçelerle Türkiye müzikolojisinde alan *arada ziyaret edilen* bir yer olarak algılanmaya başlanmıştır. Böylelikle elde edilen yüzeysel alan verileri bilimsel olmanın koşulu haline getirilmiş mekanik tez/makale biçimlerine uydurularak *eli yüzü düzgün* hale getirilmekte ve literatüre katkı sunması dileğiyle L. Ünsaldı’nın (2018: 35) ifadesiyle “baklava börekli doktora tezi savunmaları” eşliğinde kabul edilmektedir.

Antropolojik alan çalışmasındaki "alanda en az bir yıl ikamet etmek, dil öğrenmek" vb. önkoşullar hâlâ geçerli olsa da toplumların değişim hızı metodolojileri tekrar gözden geçirmeyi gerektirmektedir. Şöyle ki; yüz yıl önce toplumların değişim/dönüşüm hızı bugüne göre çok yavaştı ve bu nedenle incelenen şeyler *görülür* halde idi. Günümüzde etkileşime girmeyen kültür bulmanın güçlüğü yanında araştırmacı misafir olduğu kültürün beş yıl içindeki değişimi nedeniyle araştırma planını sürekli yenilemek zorunda kalabilir. Böylelikle araştırmacı sürekli değişen ve görünürlüğü/geçerliliği tartışılır veriler ile olanı o anda ve o yer için tanımlamış olacaktır. Sadece bu haliyle bile değerli olan bu çalışmanın kültür ve kimlikler hakkında uzun ömürlü teori üretmesi güçleşir. Buna kültür ve kimliği siyaset ve ideolojiden bağımsız şekilde idiyomatik/zaman içinde kendiliğinden oluşan şeyler gibi gören *kültüralizm* tehlikesini de eklersek, günümüzde kültür ve kimlikler hakkında katı çerçeveler çizmenin cüreti daha kolay anlaşılır.

Bu sebeple bu bölümün başlığını oluşturan meseleye dönecek olursak müzikolojik bir inceleme içinde olmak ya da bir müzik bilimci olmak, bir bilimsel faaliyet içinde olmak demektir. Müzikolojik bir inceleme ya da müzikbilimcilik bir bilimsel merak ve bir bilgi üretme faaliyetidir. Bu alanda faaliyet gösteren bireyler olarak temelde bilimsel bilgi üretmeyle ilgili insanlar olduğumuz gerçeğinden hareket edersek de epistemolojik düzeyde varlık sebebimize dönmemiz gerekir. Yani bilim felsefesinde ve özellikle bilgi felsefesinde geçerli olan temel sorular bizim için de geçerlidir. Özne, insan bir nesneyi nasıl bilebilir, bilmenin yolları nelerdir, bir nesne ile ilgili üretilen bilgi bu bilgiyi üreten öznenin zihninden bağımsız mıdır, bilme eylemi hangi kaynaklarla hangi yollarla gerçekleşir, özne/insan nereye kadar bilebilir, öznenin ürettiği bilginin kapsamı ve sınırları neler olur ve hatta özne, bizim çok önemseydiğimiz bir soru olarak, kendi kendisini bilgi nesnesi yapabilir mi, yani bilmeye çalışan bilimci kendi bilme faaliyetini ve bilmek için kullandığı yöntemleri, kavramları,

modelleri bir bilgi nesnesi haline getirebilir mi? Hatta bilimci bir birey olarak, belirli bir kültürel varlık olarak *kendi kendisini* bir inceleme nesnesine dönüştürüp kendi bilme eyleminin ve bilgiyi inşa eden zihinsel sürecinin kültürel ve kavramsal analizini yapabilir mi? Bu anlamda da doğru bilgi denilen mefhumun olanaklılığı bir kez daha tartışmaya açılabilir mi? Bu çerçevede bilim felsefesinin en temel sorunlarından bir tanesini de bilimdeki bu yöntem meselesi oluşturur. Bilim adı verilen bilgi üretme biçimini diğer bilgi üretme biçimlerinden yönteme dayalı olarak ayıran noktaların neler olduğunun tespiti de önem kazanır.

Müzikolojik incelemenin ya da müzik bilimsel incelemenin nasıl yapılması gerektiğine ilişkin sorular, müzikoloğun bilimci olarak kimliğine ilişkin epistemolojik sorgulayıcılığının unutulmuş olmasının yarattığı bir meseleyle ilgilidir. Öncelikle bir bilgi üretme faaliyeti olan müzikolojik inceleme, diğer bilimsel faaliyetlerde olduğu gibi bir inceleme nesnesinden hareket eder. Genellikle örnek olay olarak da ifade edilen inceleme nesnesi, bilginin ondan hareketle üretileceği *merak nesnesidir*. Bir olgu olarak kendisinden verilerin toplandığı, verilerin sınıflandırılıp bir problemin oluşturulduğu bu örnek olay, bilimcinin spesifik bir merak çevresinde zihinsel uğraşını şekillendirmesini sağlar. Müzik bilimsel inceleme yapan müzik bilimcilerin bu zihinsel uğraşlarını şekillendiren iki temel araçtan söz etmek gerekir. Bunların ilki inceleme nesnelere, inceleme nesnelere de bilindiği gibi müzik üreten kolektivitelerden (community) ve müzik üreten bireylerden oluşur. Kolektiviteleri ve bireyleri anlama çabası incelemelerin temelini oluşturur. İnsanı, kültür üreten ve ürettiği kültürün kodlarına anlam veren bir varlık olarak ele alan sosyal bilimlerin bir parçası olan müzikolojik inceleme için bireyler ve grupların kendi varlıklarını anlamlı hale getirdikleri bir kültürel pratik olarak müziksel pratik, üzerine bilginin üretileceği nesneyi sağlar. Müziksel pratikleri üreten kolektif anlamlar ve pratikler dizgeleri olarak kolektivitelerin ve bireylerin kültürel unsurları da Merriam'ın kavram-davranış-tımı üçgeni ile ilişkili biçimde müziksel pratiğin, onu üreten topluluğa ilişkin dinamiklerini anlamak için temel noktayı kurar. Müziksel davranışı belirli bir kavram, teori ya da modelle ele alma çabasında ise *teorik çerçevenin bileşenleri* olarak düşünebileceğimiz kavramlar seti öne çıkar. Müzikolojik incelemedeki kavramlar setinin iki kaynaktan geldiğini görürüz. İlk kaynak müziksel terminolojidir. Daha çok yapısal/materyalistik analizlerde iş gören müzikolojik terminoloji, bir müziğin yapısını anlamada ortak bir dilsel dizge geliştirmek için iş görür. Ancak müzikolojik incelemenin bir sosyal bilim faaliyeti olmasını sağlayan kültürel analizlerin temelini ise sosyoloji ve antropoloji disiplinleri başta olmak üzere, sosyal bilimlerin terminolojisi ve kavramlar- teoriler seti oluşturur.

Müzikolojik İncelemede Refleksivite

Müzik bilimsel incelemenin tamamlayıcısı ise örnek olayda geliştirilen problemin yani spesifik olarak merak edilen noktanın anlaşılmasını sağlayacak teori, kavram ya da modelin

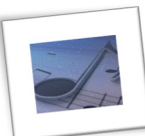
bulunmasıdır. Kavram, teori ve modellerin çalışma ile ilişkilendirilmesi ve anlamaya çalıştığımız örnek olayı analiz etmede nasıl işleyecekleri üretilen bilginin bilimselliğine ilişkin de belirleyici olacaktır. Böylelikle inceleme nesnesinin sosyal bilimlerle ilişkilenecek düzeyde hangi kavram setiyle anlaşılabilirliği tespit edilir. Ancak kavramlar, teoriler ve modeller çalışmada sadece problemi çözmeye yarayan aletler olarak işlememelidir. Örnek olayı ihtiva eden inceleme nesnesi, kullanılan kavram- teori- modelin de sorgulanmasını sağlarsa bilimsel refleksivite geliştirilmiş olur. Çünkü kavramlar, teoriler ve modeller tarihsel açıdan düşünüldüklerinde her biri kendi varlığını sağlayan bir problemi çözmek üzere üretilmiş aygıtlardır. Yani Bourdieu'nun (2015) tabiriyle “kavramı önceleyen (bir) problem” vardır ve kavramların, teorilerin ve modellerin, basit birer alet olarak kullanımları kavramı önceleyen problemi tali konuma düşürerek hem kavramın sorgusuz kullanımına sebep olur hem de kavramın ardında yatan tahakküm ilişkilerini gölgeler. Böylelikle kavramlar, sadece problem çözmeye yarayan araçlara dönüşür, üzerlerine düşünülmez hatta daha tehlikeli bir biçimde bu kavramların hâlâ işler olup olmadıkları ya da hangi açılardan işlemez hale geldikleri de tartışılmaz. Kavramların dogmatikleşmeleri böyle başlarken bu kavramların sosyal gerçeklikteki değişimlerini pas geçme hali de disiplinin sahasına işlemeye başlar. Yıllar belki de on yıllar önce bambaşka bir düzeydeki veri yığını anlamak için geliştirilen kavramlar, bu veri yığınlarının kaynağı olan sosyal gerçekliğin değişimlerine rağmen adeta dokunulamaz metinler gibi işletilmeye çalışılır. Hatta akademisyenlerin bir kısmı yıllar hatta on yıllarca önce yaptıkları çalışmaların bulgularını ve kavramsal içeriklerini aynı dokunulmazlıkla anlatıp, öğrencilerin sorularına kapatarak bu çalışmalarını kendi tahakküm nesnelere dönüştürebilirler. Bu tip durumlarda söz konusu akademisyenin çalışmasını okumanız bile bu akademisyenin bu çalışmayı kendi tahakkümünü kurmak için mi yoksa gerçekten de bilimsel bir motivasyonla mı yazdığını anlamınızı sağlar. Bu da sözü geçen müzik bilimci akademisyenlerin *alandan kopuklukları* ile ilgilidir. Müzik bilimci için teorik/kavramsal repertuvara sahip olmak kadar önemli bir diğer noktayı da alanda var olmaya devam etmek oluşturur. Bourdieu'nun (2015: 115) belirttiği gibi bilimsel alanların içinde buldukları atalet, öğreten kişilerin araştırma faaliyetinden *kopukluğu* ile ilişkilidir. Araştırma faaliyeti ise sadece masa başı literatür hakimiyeti ile değil alanda olma, müziksel pratiklerin gözlemcisi olma hatta pek çok müzik bilimcinin dudak büktüğü haliyle müziksel pratiğin içinde olmayla da bütünleştirilir. Buradan anlatılmak istenen her müzik bilimcinin sürekli sahnede ya da müzik pratiği içinde olma zorunluluğu değildir. Ancak müzik içinde yer almanın, çalışma konularının failleri olan müzisyenleri ve alan dinamiklerinin anlamaya olan katkısı da yadsınamaz.

Sadece literatür hakimiyeti ile değil alan hakimiyeti ile kazanılacak bir diğer temel perspektifi ise refleksivite oluşturacaktır. Müzik bilimcinin bir bilimci olması, bilimsel bilgi üreten insan olması bilimsel bilginin karşısındaki en büyük tehlikeyi oluşturan dogmatikleşmeye düşmemesini gerektirecektir. Refleksivite dogmatikleşmeyi önlemenin ve alan içi sorgulamanın garantisi haline gelir. Refleksiviteden hareketle müzik bilimci bilgi felsefesi ile ilişkili olan soruları sorabilecektir.

Bilme halinin sorgulanması olarak sorular, bilgi felsefesinden hareketle müzik bilimsel faaliyetle ilgili sorgulayıcı soruların sorulmasını sağlayacaktır. Bu soruların varlığı refleksiviteyi ve bilginin geliştirilmesini sağlayacağı gibi yöntem(ler)in sorgulamasını da sağlayacaktır. Refleksiviteyi sağlayacak soruların başında *ürettiğimiz çalışmalarını sorguluyor muyuz?* sorusu gelir. Bu sorunun cevabı ise belidir: Hayır! Çalışması yayınlanan kaç akademisyen, çalışması basıldıktan hemen sonraki gün bu çalışmanın geçerliliğini sorgulamaktadır? Bu cümlelerin sonundaki soru işreti, dil bilimsel kuralların gerektirdiği bir soru işareti değildir. Bu soru işareti epistemolojik yani bilgi felsefesi düzeyinde bir soru işaretidir. Bu soru işaretinin eksikliği o dokunulmaz, “baklava börekli doktora tez savunmalarının” (Ünsaldı, 2018: 35) varlığını sağlar. Diğer önemli sorular şöyle sıralanabilir: Çalışmalarımızda kullandığımız kavramları sorguluyor muyuz? Kendi alanımızın temel kavramlarını sorguluyor muyuz? Diğer alanlardan yararlandığımız kavramları sorguluyor muyuz? Terminolojinin yarattığı zihinsel ve bilişsel biçimlenişleri sorguluyor muyuz? Ürettiğimiz bilgiyi sorguluyor muyuz? Öğretim elemanı olarak, aktardığımız bilgileri sorguluyor muyuz? Bilimsel bilgi olarak kabul ettiğimiz bilgi biçimini sorguluyor muyuz? Kendimizi sorguluyor muyuz?

Özellikle son soru, sosyal bilimcinin kendi kendisini bir araştırma nesnesi haline getirmesi ile ilişkilidir. Burada yöntem düzeyinde düşünecek olursak da kendi alanımızın yöntemlerini kullanarak kendimizi bir inceleme nesnesine dönüştürme durumu devreye girer. Bu sorgulamaların gerçekleştirilmediği bir alan, Khun’un kavramlarıyla düşünecek olursak Olağan Bilim Dönemine girmiş bir alan halini alır. Khun’a (1995) göre paradigmanın ortaya çıkması ve kabulü bilim insanlarını “olağan bilim” sürecine sokar. Bu süreç paradigmaya olan bağlılığın arttığı dönemdir. Olağan bilim süreci belirli bir paradigmanın ortaya atıldığı ve o alan içindeki bilimcilerin bu paradigmaya sorgulamasız bir güven içinde bilimsel faaliyetlerini sürdürdükleri süreçtir. Bu süreçte bilimciler, içinde yer aldıkları bilim disiplininin mevcut kavram setine, paradigmasına ve metodolojisine adeta biat edip bunları birer reçete gibi kullanmaya başlarlar. Olağan bilim döneminde bu şekilde yapılan çalışmalar bilim insanlarının, söz konusu paradigmaya ve beraberinde gelen kavramlar ve yönteme uygun biçimde gerçekleştirilen çalışmalar halini alır. Bilimcinin olağan bilim döneminde ele aldığı olgular Khun’a (1995) göre adeta doğada ya da toplumda var olan olgular olmaktan çıkar. Olgular, paradigmanın kutusu içerisine yerleştirilemeye çalışılır. Böylelikle bilim insanları olağan bilim döneminde doğayı (ve ele aldıkları olguları) paradigmaya uyumlu biçimde görmeye başlarlar. Khun’a (1995) göre bu süreçte bilim insanlarının amacı artık yeni kuramlar geliştirmek değildir. Paradigmaya uyumlu çalışmalar yapmak ve olguları paradigmanın gözlüğüne uyumlu biçimde görmek temel amaç halini alır. Hatta paradigmanın dışında kalan bilimcilere sıcak bakılmaz. Paradigma ve içerdiği kavramsal seti kendi çalışması özelinde sorgulayan bilimciler, paradigmayı kullanamamakla itham edilir. Bunun sebebi paradigmaya duyulan sorgulamasız güvendir. Olağan bilim sürecinde, karşılaşılan tüm problemler, paradigma içinde yanıtlanmaya çalışılır. Elbette ki olağan bilim döneminin diğer önemli özelliğini de üzerine çalışılan konuların ve kullanılan

kavramların sınırlı bir hal alması oluşturur. O disiplin içerisindeki bilimciler olağan bilim sürecinde birbirlerine çok benzeyen çalışmalar üretirler. Örnek olaylar-olgular-inceleme nesnelere değişse de yaklaşım ve kullanılan kavramlar benzerdir. Çünkü artık çalışmalar olgudan bilgi üretmek için değil adeta paradigmanın ve kavram setlerinin geçerliliğinin kanıtlanması için yapılmakta gibidir. Bilimci baktığı olgularda bilgi aramak yerine baktığı olgularda paradigmanın geçerliliğini arar bir hale gelir. Tüm problemler paradigma içinde yanıtlanmaya çalışılır. Diğer yandan Khun bu dönemi gerekli bir dönem olarak da görür. Çünkü bu dönemde çalışılan alanların sınırlanması hem bu alanlar hakkında daha çeşitli bilgilerin oluşmasını sağlar hem de bir süre sonra mevcut paradigma, bazı sorulara cevap veremez hale gelir. Böylelikle de paradigmanın sorgulanması ve yeni paradigmalara üretme çabaları da başlar. Bu da bilimde “bunalım süreci”ni başlatır ki Khun’un (1995: 83) üçüncü süreç olarak gördüğü “bilimsel devrim” için bu süreç gereklidir. Devrim sonrası ise kendi kuyruğunu yiyen yılan gibi yeniden bir olağan bilim sürecini getirecektir.

Ancak olağan bilim döneminin bizim için önemi, mevcut paradigma ve kavram setlerinin sorgulanmaksızın, kabullenilmiş biçimde birer dogmaya dönüşmesi ile ilgilidir. Dogmaya dönüşen sadece paradigmalara ve kavramlara olmaz. Bilimcinin kendi bilimsel etkinliği de zamanla dogmatikleşmeye başlar. Khun her ne kadar olağan bilim kavramını bir bilim disiplinin belirli bir tarihsel süreci için kullansa da olağan bilim sürecine sadece disiplin düzeyinde değil kimi zaman bir ana bilim dalı düzeyinde hatta bireysel düzeyde dahi yaklaşılabılır. Örneğin son yirmi yıldır çalışılan tezlerin (biraz abartarak söylersek) neredeyse aynı on kavram üzerine kurulu olduğu bir ana bilim dalı, kendi olağan bilim sürecini yaşamaktadır. Benzer biçimde neredeyse aynı ya da benzer konular üzerine yine benzer kavramları kullanarak çalışmalar yapan ya da bu tip çalışmalarını danışman olarak yöneten bir akademisyen de kendi olağan bilim sürecine hapsolmuş vaziyettedir. Bir başka deyişle oldukça uzamış bir “anomali” süreci Türkiye müzikolojisini esir almış gibidir. Elbette bilimcinin icra ettiği bilim üzerine düşünmesi ve bunu sorgulaması, pek de beklenen bir durum değildir. Ne de olsa bu tip düşünme ve sorgulama hali beraberinde *rahatının kaçmasını ve konfor alanının bozulmasını* getirecektir. Hatta akademisyen bu sorgulama ile sadece konfor alanından olmayacak, önceki çalışmalarına dair bir çeşit günah çıkartma süreci içine girmek zorunda kalacaktır. Bu durum da o akademisyenin, yapmış olduğu çalışmalara dayanarak kurduğu iktidar alanının sarsılmasını, tahakküm amacıyla kullandığı bilgilerinin yerinden oynamasını beraberinde getirebilir. Eleştiri ve bilginin geliştirilmesi (Lakatos ve Musgrave, 1969) bilimsel bilginin güncellenmesi ve geçerliliği için gerekliken akademisyenler için adeta bir tehlike gibidir. Bilim sosyolojisi alanlarının özellikle Türkiye’de oldukça bireysel girişimlerle sınırlı kalmasının sebepleri de bunlarla ilgilidir. Bilimi ve bilim camiasını bir kültürel grup olarak incelemek, onların gündelik hayat pratikleri olan akademinin iç dinamiklerini, özellikle bilgiye dayalı olarak kurulan bireysel iktidar ve tahakküm ilişkilerini analiz etmek, tüm prestijini ve gücünü sahip olduğunu iddia ettiği bilgisine dayandıran akademisyenler için tedirginlik yaratacaktır. Refleksivitenin temel bileşenleri de bilimcinin kendi alanına dair,

paradigmaları ve kavramlarına dair, yöntemine dair ve kendisine dair eleştirel bir analize girmesini içerir.

Bu çerçevede refleksiviteyi bir çeşit kendi bilimsel eylemleri üzerine düşünme olarak görebiliriz. Yani refleksivite, kendi üzerine düşünme kapasitesine sahip bireylerin kendi kendilerinin bilincinde olmaları ve kendi yapıyor oldukları eylemleri neden-sonuç ilişkisi içerisinde anlamaya çalışmalarıdır. Bu, Geuss'un (2002) tabiriyle kendine dönüşlü düşünmedir. Bilimcinin kendisi üzerine düşünmesi, nesnellik yanılması da ortadan kaldıracaktır. Bir bilimcinin kendi çalışmasını bir inceleme nesnesine dönüştürüp, bu çalışmayı aynı üzerine analizler yaptığı metinler gibi bir metin olarak kabul edip, araştırma yöntemlerini kendi metni üzerinde uygulayıp ve alanının kavramları çerçevesinde bu metni anlamaya çabalaması, oldukça güç bir süreç olarak refleksivitenin işletilmesini sağlar. Bu süreç müzik bilim alanına taşındığında ise durum kabaca şöyle olacaktır: müzik bilimci, belirli kolektivitelerin kültürel pratiklerini anlamaya çalışan bir sosyal bilimcidir. Ancak diğer yandan bakıldığında bilim sosyolojisi perspektifinin gösterdiği gibi müzik bilimci de belirli bir kolektivitenin (müzik bilimleri camiası) kültürel pratiklerini (bilimsel bilgi üretimi) icra etmektedir. O zaman yapılacak iş, incelediği kolektivitenin müziğe dair kavramlarını, davranışlarını ve kültürel bileşenlerini anlamaya çalışan müzik bilimcinin kendisinin bilgi üretmede yönlendiricisi olan bakış açısı, kavramlar seti ve olguya yaklaşımını bir kültürel pratik olarak kabul edip, müzik bilim alanının etnografisini yapmaktır. Ki Garfinkel'in bilim sosyolojine armağan ettiği etno-metodoloji tam da bu işe yarar. Bu anlamda bir bilimsel akademik kolektivite, bir bilimsel epistemik cemaat (Arslan, 1992) olarak kendi içine kapalı, kendi kültürel kodlarına sahip olan, kendi gündelik hayat dinamiklerini (inceleme ortamındaki ve üniversitedeki gündelik hayat) kendi normatif yapısına uygun biçimde düzenleyen ve bilgiyi tüm bunlarla ilişkili biçimde üreten bir kültürel gruptur.

Bourdieu refleksiviteyi bilimcinin bilim üzerine, bilim tarihi üzerine, kendi bilim alanı üzerine, kendi bilim alanının tarihi üzerine ve elbette ki kendisi üzerine düşünebilmesi olarak özetler (Bourdieu ve Wacquant, 1992). Bu düşünme pratiğinde temel amaç ise buralarda yatan gizli kodları, gizlenmiş tahakküm ilişkilerini, kavramların ve teorilerin belirli olguları anlamaya yaramalarının yanında dünyayı sunmanın bir şekli olarak nasıl iş gördüklerini açığa çıkartmaktır. Koytak'a (2012) göre düşünümSELLİK ilkesi, sosyal bilimcinin araştırma nesnesiyle kendisi arasında kurduğu ilişkiyi nesneleştirerek, kendi toplumsallığının bilimsel faaliyetine olan muhtemel etkisini kontrol etme çabasını ifade eder. Koytak, Bourdieu'nun bu süreci "katılımcı nesneleştirme" (*objectivation participante*) olarak adlandırdığını ve katılımcı nesneleştirmenin "sosyal bilimcinin kendi toplumsallığından gelen ön kabullerin ve temsillerin farkında olmasını, bilimselliğin olmazsa olmaz" şartlarından saydığını belirtir. Buna göre katılımcı nesneleştirme, "sosyal bilimcinin geleneksel yaklaşımda olduğu gibi, kendini nötr bir konuma sokmaya çalışması değil; kendi toplumsal konumuyla araştırma nesnesi arasında kurulması muhtemel pratik ilişkiyi itiraf ederek aşmaya çalışmasıdır. Sosyolog, hangi saikle ve ne amaçla bir toplumsal olguyu araştırma konusu ettiğini fark

edebildiği ve yöntemsel araçlarını muhasebeye çekebildiği oranda sıradan bir birey olmaktan çıkar ve sıradan bireylerin yoksun olduğu düşünömselliği kazanabilir” (Koytak 2012: 93).

Böylelikle bilim yaparken ne yaptığını bilmek, sorunları, aletleri, yöntemleri, kullanılan kavramların tarihsel olarak nasıl geliştiklerini de bilmeyi de sağlar. Öyle olunca da disiplinin kavram setini oluşturan alet kutusunun hangi dinamiklerle oluşturulduğu ve epistemolojik düzeyde de bu alet kutusunu oluşturan temel belirleyicileri, bilgiyi kategorilendirme biçimi olarak anlamak kolaylaşır. Bu da inceleme nesnelere ne kadar nesnel bakabildiğimizi sorgulamayı beraberinde getirir. Akla hemen şu soru gelebilir: *bir bilim disiplini içinde yer almak nasıl olur da nesnellikle ilgili tartışma yaratır?* Nesnellik; inceleme nesnesine, bu nesneye ilişkin önceki deneyimleri hesaba katmadan, nesnenin verdiği veriler üzerinden bakabilme becerisidir. Burada önceki deneyimlerin hesaba katılmaması mümkün müdür? Bilimsel eğitim sürecinden geçen ve kendi bilim disiplininin dünyaya bakış biçimini yansıtan çalışmaları okuyarak yetişen bir bilimcinin bu faaliyetleri, onun nesne ile karşılaşmadan önceki deneyimlerini oluşturmaz mı? Bu deneyimler, nesneye bakmayı etkilemez mi? Sosyal bilimcinin kendi toplumsallığı, nasıl bir sınıfsal kökenle ilişkili olduğu, eğitimi, benimsediği paradigmlar ve perspektifler yani dünyayı anlamak için bakarken, bakışını etkileyen gözlüğü inceleme nesnesi ile girdiği ilişkiyi doğrudan şekillendirir. Tam da bu noktada Feyerabend’in dildeki gramer’in sahip olduğu kolektif ve kozmolojik bilimcinin araştırmacının zihni üzerindeki hegemonyasına ilişkin vurgusunu hatırlamak gerekir. Bilimcinin kendi toplumsallığının bilim faaliyetine olan muhtemel etkisine odaklanmak, Mertoncu normatif yaklaşımla hesaplaşmayı da beraberinde getirir. Böylelikle bir bilimci olarak müzik bilimci de diğer insanlar gibi bir toplum içerisinde doğar, bu toplumun ekonomik-politik-kültürel-ideolojik dinamiklerinden etkilenir ve bu etkilenme inceleme nesnesine yaklaşım biçimlerini de etkiler. Böylelikle içinde bulunduğu toplumun ve dönemin dinamikleri de bilimsel çalışmaları şekillendirir.

Bu noktada Bourdieu’nun çalışmalarına bakmakta yarar vardır. Çünkü onun kullandığı sorgulayıcı dil Ünsaldı’nın (2018: 34) ifadesiyle bilim sosyolojisinin “ezber bozucu, yıkıcı ve hatta yediği kaba tükürme” izlenimi veren rahatsız edici imajıyla da örtüşür ve hatta o imajı üretir. Bilim sosyolojisinin inceleme nesnesi haline getirdiği epistemik cemaat bu çabadan doğal olarak rahatsız olur. Çünkü Mertoncu normatifliğini ve Khun’un olağan bilim paradigmasını sürdüren bilimsel cemaatlerdeki aktörlerin kolektif üretimleri olan konfor alanları bilim sosyolojisinin eleştirel ve reflektif taarruzlara maruz kalır. İçinde bulunduğu kurum ve epistemik cemaatin müşterek şekilde onanmış yöntem, teknik, analiz ve raporlama kanonlarını eleştiren, disiplinlerarası yaklaşımlara ya da bir disiplinin kendi içerisinde farklı bakışlarına yönelen bir bilimcinin ciddi sorunlar yaşayabileceği bilim cemaatleri oldukça yaygındır. Bourdieu’nun *Homoacademicus*’daki analizlerine paralel bir başka çalışması olan *Bilimin Toplumsal Kullanımları*’nın Türkçe çevirisini yapan Levent Ünsaldı’nın Takdim metni Bourdieu’nun bilim sosyolojisi anlayışını net şekilde özetlemesi bakımından da kitap kadar önemlidir ve Türkiye’deki sosyoloji/sosyal bilimler alanı için bir ders niteliğindedir. Mertoncu

işlevselcilikle ilgili olarak Ünsaldı'nın (2018: 12) tespitleri oldukça dikkat çekicidir: “Merton bilgi sosyolojisi ile olan bağı kopartıp bir anlamda bilimsel alanı kendi içine kapatır”. Bu tam da cemaatleşme şeklinde ifade etmeye çalıştığımız olguya işaret eder: “Merton'un bilimsel cemaati, Alis'in Harikalar Diyarı gibidir. Bilime inanan, bilimden başka bir ilke tanımayan mutlak gerçek peşinde sadece bilim için yaşayan bilim insanlarından mürekkep büyüğü bir dünya” (Ünsaldı 2018: 12). Buradaki Alis Harikalar Diyarı benzetmesi bizim zihnimizde somutluğu olan bir benzetmedir. Somutluk ise fakülte'nin kapısıdır. Alis'in bir delikten girip başka bir evrene, bir harikalar evrenine, gerçek olmayan, kendi kuralları olan bir hayal evrenine geçiş yapması gibi Fakülte'nin kapısından girildiği andan itibaren kendimizi; kendi paradigmalarını, kendi bilgi üretme yöntem anlayışını, kendi fikriyatını oluşturmuş bir düşünce dünyasının içerisinde buluruz. Ünsaldı'ya (2018: 13) göre bununla bağlantı kurulacak biçimde “bilimin rasyonel ölçütleri ışığında elde edilen tecrübi bilginin artık sorgulanma ihtiyacı yoktur. Bilim insanları tarafından bilimin rasyonel ölçütleri takip edilerek elde edilmiş olması nesnellüğünün garantisidir”. Bu aslında yöntemin mekanik bazı aşamalarının, basamaklarının, uygulanması gereken bir düzenek haline getirilmesi ve bunların başarıyla uygulanmasının, çalışma boyunca *ne keşfettiğinizden ya da ne bulduğunuzdan* daha önemli hale gelmesi anlamına da gelir. Dolayısıyla da yöntemin doğru işlenmiş ve doğru uygulanmış olması sizin başarılı bir çalışma yapmış olmanızın garantisi oluyor. Bu çalışmanın da sorgulanacak bir tarafı kalmıyor. Ünsaldı'nın devamında da dediği gibi bu durum da “analiz seviyesini, özerk bir alan olarak bilimsel alanın işleyiş mekanizmasına çeker”. Bu da analiz süreçlerinin analiz edilen nesneden daha önemli bir hale geldiği anlamına gelir. Yani bilimci odağını, araştırdığı nesneden çok analizin kendisine vermeye başlar. “Nasıl bakacağım, nasıl ölçeceğim, bunların geçerlilik-güvenilirlik gibi standartlarını nasıl sağlayacağım” gibi birtakım basamaklar, süreçler, prosedürler analiz edilen nesneye yönelik daha bütüncül bir bakış üretmeyi engellemeye başlar. Yine Ünsaldı'nın (2018: 13) ifadesiyle “analiz seviyesini bilimin tam olarak da özerk bir alan olarak işleyiş mekanizmalarının” içerisine çeker, bilimin ayrılmaz bir parçası haline getirir ve hatta çoğu zaman sorunsuzca kurgulanmış, yürütülmüş ve yazılmış bir yöntem başarılı bir bilimsel çalışma için yeterli hale gelebilir. Hatta çalışmaların önce yöntem bölümlerinin okunması, yöntemin doğruluğunun ya da açıklığının çalışmayı dikkate alıp almamada önemli bir parametre haline gelmesi de sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Dolayısıyla da Mertoncu bakış açısının bizi yönlendirdiği nokta, o tezin ya da makalenin ne dediği olmayıp, kullandığı yöntemin mekanizmalarına uyulup uyulmadığına yönelik kriter haline gelir. Bunun ne kadar bilim olduğu ise ayrı bir tartışmadır.

Fizik/doğa bilimlerinin metodolojisine yaslanarak yapılan ölçmelerin, analizlerin sonucunda elde edilen yani araştırma nesnesine yönelik verilerin nasıl bulguya dönüştürülebileceği ya da bulguların ne anlama geldiği gibi entelektüel bir düzey gerektiren aşama, böylelikle ikinci plana atılmış olur. Yöntemci ya da teorici dogmalaşmanın yol açtığı problemlerden biri budur. Ve bunun sonucunda da yönetime çok iyi biçimde uyulmuş ama hiçbir şey söylemeyen çalışmalar karşımıza

çıkarmak. Bu da hem genel olarak bilim için hem de özel olarak müzik bilim alanı için bir sorun haline gelir. Bu nedenle bu şekilde yerleşik bir hale geldi sorusunun cevabı ise Merton ve Khun gibi isimlerde gizlidir. Paradigmaya sıkıştırılmış bilim cemaati denince akla elbette Feyerabend de gelir. Feyerabend, Khun'un öğrencisi olarak ilerleyen süreçte yönteme karşı gelen bir bilim felsefecisi olur. Onu aslında heretik olanların en heretigi olarak da yorumlamak gerekir. Feyerabend'in tüm külliyatından çıkarılacak öz şudur: dogmatikleşmiş bir bilim metodolojisi her şeyden önce fikri yok eder, özgünlüğü yok eder, olanı görmeyi engeller. Biraz daha başa dönüp, çalışmanın önceki bölümlerinde anlattığımız müzikolojik inceleme meselesine bakarsak, bir örnek olay seçimi ya da araştırma nesnesi seçimi, ona sorular yöneltebilmek, bir perspektiften bakabilmek keza bir olguya bir kavramdan ya da teoriden bakabilmek bilimsel incelemenin temelidir. Özellikle herhangi bir müzikal olguya belirli bir kavramsal ya da teorik repertuvarla yaklaşmak merkezidir. Ancak karşılaşılan olguyla ilgili verili bir teorinin bulunmadığı durumlarda ne yapılacağı sorusu da akla gelebilir. Bu durumda teorinin alanda inşa edildiği *Grounded Theory* ve ona bağlı tasarımsal çeşitlenmeler araştırmacıların yardımına yetişir. Bu da *Grounded Theory*'nin 1960'lardan bugüne yeni gereksinimlerine yanıt verecek şekilde evrimleşmesini zorunlu kılmıştır. *Grounded Theory*'nin bize fısıldadığı bir başka epistemolojik sorun da şudur: Teori ve yöntem bağlamında verili olan her şey sahada çalışmayabilir. Bu konuda esnek olmak gerekir. Yöntem çok önemlidir ama her şey değildir. Çünkü entelektüel çabayla birleşmeyen her yöntemin bir ayağı boşa kalacaktır. Dolayısıyla yöntemle ilgili epistemolojik bilgi kadar görünenin arkasındaki değişkenleri kavrayan entelektüel derinlik ve kıvraklık da çok önemlidir.

Kimi araştırmacı ve öğrenci olgu-teori-yöntem bağlamındaki bu karmaşanın içinde *hangi yöntemi seçmeliyim?* sorusuyla karşı karşıya kalır. Bu soruna bir çare olarak çalışmadaki ana fikrimiz doğru yöntem seçimi ve ona ait işlemlerin kusursuzca uygulanmasının prosedürel bir yanılısama ürettiği, yöntem ve analiz işlemlerinin arkasındaki perspektif eksikliğinin akademik/entelektüel üretimi engelleyen temel bir sorun olduğudur. Sadede gelecek olursak; çalışmamızda müzikolojik inceleme için bir analiz perspektifi seti öneriyoruz. Ancak bu noktada yöntemin epistemolojik bir aygıt olduğunu unutarak onun bilgi kurma işlevini de göz ardı etmiyoruz. İddiamız; yöntem ve ona ait işlemlerin müzikolojik incelemeye konu olan olgu ve ilişkili kavram/teori repertuarından kopuk şekilde kullanılarak aygıtlaştırılmasına yönelen bir eleştiriyi, nihayetinde müzikolojik incelemenin niteliğinin sadece yönteme ait prosedürlere ve olgu tanımlarına indirgenmesine yönelen bir itirazı içermektedir.

Analiz Perspektifleri

Müzikolojik incelemede analiz meselesi, kanonikleşmiş ve standartlaştırılmış araştırma raporu formlarının da etkisiyle yöntemin tam da göbeğine oturur. Yani biz hangi yönteme yöneldik, ne yaptık, nasıl veri topladık gibi sorular analizi de doğrudan içeren ve biçimlendiren noktaları oluşturur.

Aslında bir şeyi analiz etme eylemini, o şeyin doğasını anlamakla ilgili bir çaba olarak görürsek, inceleme denilen eylemin/pratiğin tam da ortasına oturur. Keza bu çaba araştırma raporlarında sıklıkla görülen veri toplama araçları, veri analiz teknikleri vb. standart başlıklar altında bir iki cümle ile geçiştirmeyi aşan entelektüel bir çabayı içerir, ideal olarak da içermelidir. Veri analiz teknikleri başlığı araştırmacının ait olduğu epistemik cemaatin ya da danışman, diğer hocalar ve sınıf arkadaşları gibi en yakınındaki akademik çevrenin sunduğu *kullanışlı* işlemleri içerse de dikkat edilirse analiz ve teknik gibi yapısal/materyalistik ifadelerle yaslanır. Analiz edilmiş verilerin, yani bulguların, ne anlama geldiği, kavram ya da pratiklerin soykütüğü, ilişkiler, çelişkiler, kavram ya da pratiklerin serencamı, itirazlar, eleştiriler, farklı alanlarla bağlantılar, geleceğe ilişkin yordamalar gibi entelektüel ve refleksif kaygılar mevcut araştırmada verilmez ve *bir gün bir yerlerde birileri yapar* umuduyla geleceğe devredilir. Analizin teknikleri sunulsa da bulguların ne anlama geldiğine ilişkin tartışmanın nasıl, neye göre yapılacağına ilişkin bir perspektif yani *tartışma teknikleri* ortada gözükmez. Sonuç olarak da standartlaşmış rapor formlarında gördüğümüz gibi analiz süreçleri tartışma eylemini baskılar, hatta tartışma bölümünü elde edilen sonuçları alanyazındaki önceki verilerle örtüşme-örtüşmeme üzerinden mekanik bir kıyaslamaya indirger. Böylelikle çok sayıda akademik metin yorum ve tartışması ötelenmiş, gününbirlik gereksinimleri karşılayan akademik pazar ürünlerine dönüşür. Nihayetinde yapısal/materyalistik, tarihsel, kültürel ve eleştirel olarak dört başlıkta sınıfladığımız analiz perspektiflerinin (Tablo 1.) objektiviteden sübjektiviteye doğru giden bir tarihsellikleri de söz konusudur. Şimdi sırasıyla bunları ele alalım.

Yapısal/Materyalistik Analiz

Aslında yapısal/materyalistik analiz müzikolojik inceleme tarihinin en eski ve yaygın analiz perspektifidir. İnceleme nesnesi olan müziği doğa bilimlerine paralel şekilde her şeyden evvel bir *varlık* olarak ele alarak onu kendi içindeki parça-organ-bütün sistematiği içinde çalışan bu perspektif müziği oluşturan sonik materyale ve özellikle bu materyalleri temsil eden yazı sistemlerine odaklı bir geleneği oluşturmuştur. Bu bağlamda müzikolojik incelemede yapısal/materyalistik analiz tıp alanında kadavra incelemesine paralel bir önem kazanmıştır. G. Adler'in sistematik müzikoloji tasnifindeki ilk alt branşın *müziğin kurallarını* inceleme ve keşfetmeye odaklı müzik teorisi olarak tanımlanması da bu yapısal/materyalistik analiz geleneğinin bir sonucudur. G. Adler'in söz konusu müzikoloji tasnifinde zamanının bilim anlayışını ve özellikle de jeoloji ve biyolojinin tasnif ve karşılaştırma anlayışlarını model aldığımızı biliyoruz (Mugglestone, 1981). Bu yaygın paradigma Adler'in düşünce biçimini ve akademik müzikolojik incelemenin ilk sistematik kaynağını etkilemiş görünse de müzikolojik incelemede tabiat bilimlerine dayalı yapısal/materyalistik analizin izleri çok daha eskilere götürülebilir. Batıda Pisagor'dan Zarlino'ya, Doğuda ise Safiyü'd-Din Urmevî'den Kutbuddîn-i Şîrâzî'ye uzanan bir tarihsel arka planda müzikal materyal matematiksel açıdan sistematikleştirilmeye

çalışılmıştır. Bu girişimler çok farklı müzik teorik perspektifler üretse de yapısal/materyalistik analiz tüm bu çalışmaların daimî ortak noktasını oluşturmuştur.

Doğal olarak yapısal/materyalistik analiz inceleme nesnesi olarak ele aldığı müzikal fenomenin ses, perde, ritim, armoni, çalgı, makam, seyir, tını gibi daha çok müzik teorisi ya da organoloji ile ilişkili olabilecek boyutlarına odaklanır. Burada odak noktası analizin kendisidir, analiz nesnesi ya da analizci ikinci planda kalabilir. Neyi analiz ettiğimizden ziyade *nasıl bir düzenele* analiz ettiğimiz burada öne çıkar. Örneğin; perde sistemine odaklı bir analiz yapıyorsa hangi perde sisteminin model alındığı çalışmanın güvenilirliğinin ve sağlamlığının temelini oluşturur. Ya da Schenker analizi yürüten bir araştırmacının analiz tekniğine olan hakimiyetinin çalışmanın bilimsel niteliğinin ön şartı olarak kabul edilmesi gibi. Böylelikle çalışmanın bilimselliği ve objektifliği *a priori* analiz içeriğinin gücüne bağlanır. Araştırmacıya düşen bu verili düzeneğin işlem basamaklarını sadece hatasız şekilde uygulamaktır artık. Dolayısıyla bu anlayış Ünsaldı'nın ifadesiyle “güzel bir sığınak” yaratarak araştırma basamaklarına, verili şemalara uymuş olmanın getirdiği, sorgulamanın olabildiğince azaltılması halini de üretmiş olur. Hatta kanonikleşmiş teorik arka plana yaslanmak kabul edilmiş araştırma disiplin ve geleneklerinin bir temsilcisi olmayı da sağlayarak bir akademik cemaatin sadık üyesi olmayı da garantiler. Aslında bu tip analiz biçimleri tabiat bilimlerini model alan ve Mertoncu bilim anlayışına paralel bir paradigmaya oturur. Analizci nötr pozisyonadadır. Objektivite esastır ve analiz düzenekleri verilidir. Araştırmacının nötr pozisyonda konumlanması araştırmacının fikir, duygu, düşünce ya da yorumunu mümkün olduğunca araştırmanın dışında tutması anlamına gelir. Veri toplama aşamasından verileri sınıflandırma, analiz ve raporlama aşamalarına kadar varlığını geride tutan araştırmacı kendisini sadece analiz prosedürünün operatörü olarak görür. Analizimiz bir yorumcu olarak orada değildir; o bir veri toplayıcı, bir analizci ve raporcudur. Böylelikle yapısal/materyalistik analizin müzikolojik incelemenin “bilimsel” boyutuna en önemli katkısı Popper’cı “yanlışlanabilirlik” ilkesini karşılayacak teorik standartları belirlemesi olur. Bu bağlamda verili ilkelere bağlı yapısal/materyalistik analiz geleneğinin hem teorik standartları inşa etme hem de o teorik standartlar çerçevesinde bir analizin nasıl yürütüleceğine ilişkin ilkeler getirme gibi birbirine bağlı bir çizgide işlev kazandığı görülmektedir. Kısacası yapısal/materyalistik analiz perspektifinde verili müzik teorik ilkelerin varlığı analizin ön koşulu olarak tanımlanır. Bu koşul sözlü müzik geleneklerinin analiz edilebilmek için yüksek düzeyde temsil sorununa rağmen yazıya aktarılmasını zorunlu kılmıştır.

Batı dışı müziklerin Batı notasyonu ile yazılması ya da Erken Cumhuriyet Dönemi’nde yine Batı notasyonu kullanılarak yapılan türkülerle ilgili çalışmalarının temel varsayımı da müzik notasyonu olmadan analizin mümkün olamayacağı ve bu notasyonun müziğin teorik ilkelerini belirleyeceği yönünde idi. Notasyon ayrıca karşılaştırmalı analizler için de bir olanak sunuyordu. Bu varsayım yapısal/materyalistik analizi notasyona bağlayan bir geleneği de inşa etmişti. Bu çalışma yaklaşımını Clarke ve Cook (2004) *Empirical Musicology: Aims, Methods, Prospects* isimli kitaplarında açıkça

ortaya koymuşlar ve empirik müzikolojinin en temel iki verisini “notaya alınmış müzik” ve “ses kayıtları” olarak tanımlamışlardır. Ancak yapısal/materyalistik analizde sonic materyalinin notasyonun yerini alması ve özellikle de sonic materyalin sosyal olarak inşa edildiğine ilişkin kavrayışın gelişmesi çok gecikmemiştir. Bu değişimde müzikoloji ve etnomüzikoloji arasındaki belirgin paradigma farkının etkisi görülebilir. Müzikolojik incelemede yapısal/materyalistik analiz, tarihsel analiz ile birlikte, her daim başlıca veri analiz tekniği olagelmışken müziği sadece seslerden oluşan bir yığın olmanın dışında, toplum ve kültür içindeki işlevi üzerinden analiz eden etnomüzikoloji farklı bir bakış getirmiştir. Etnomüzikoloji ses materyalinin toplumsal ve tarihsel olarak yeniden üretildiği icraya ve bu icranın bağlamına odaklandığından yapısal/materyalistik analizi kültürel analizin bir boyutuna dönüştürmüştür. Böylelikle sonic materyale yaklaşım ve onun yazılı (notasyon)/yazısız (akustik, kültürel, toplumsal üretim, icra farklılıkları vb.) göstergeler ışığındaki yapısal/materyalistik analiz müzikoloji ve etnomüzikoloji arasındaki temel farklardan birini oluşturmuştur.

Tarihsel Analiz

Yapısal/materyalistik analizde müzikal materyalin inceleme nesnesi olarak öne çıkmasına bağlı olarak bu materyallerin zaman içindeki değişimi de müziğe tarihsel bir perspektiften bakışı doğurmuştu. Bu anlayış G. Adler’in 1885 tarihli ünlü müzikoloji sınıflamasında net şekilde görünür. Sistematik müzikoloji ile birlikte müzikolojinin iki temel ayağından biri olan tarihsel müzikolojiyi Adler “notasyon, form, kuralların tarihsel ilerleyişi ve çalgıların tarihi” gibi temel çalışma konularına ayırmış ve müzikolojik incelemede tarihsel analizin günümüzde de işleyen temellerini atmıştır. Adler sonrasında da değişim olgusuna odaklanan tarihsel analizler müziği özellikle besteci ve icracının yaşadığı dönemin özelliklerine uygun şekilde anlamaya yönelmiş, anakronik hatalardan uzak durmak ilke edinilmişti. Tarihin farklı koşullar altında tekrar çalıştırılmayacağı ve zamanın geri döndürülemezliği ilkesine dayanan tarihsel yöntem (Clarke ve Cook, 2004: 4) geçmişe ait müzikal kaynakların olabildiğince objektif ve yaşanan dönemin koşulları çerçevesinde analizini empirik/bilimsel olma adına şart koşmuştu. Bu da müzikolojik incelemede tarihsel analizi araştırmacının yorum ve görüşünden olabildiğince uzak, geçmişin gerçeğini somut kanıtlar ve bunların sistematik analizine ve sınıflandırılmasına dayanan bir karaktere kavuşturmuştu. Yapısal/materyalistik analizler bu noktada objektif analizin başlıca kaynağı olarak işe koşulmuştu. Özellikle de müzik teorisi alanındaki tarihsel kaynakların taranması müzik teorisinde, bir başka deyişle müziği oluşturan materyallerin nereden nereye geldiğine yönelik net veriler sunmuştur. Böylece müzikal materyalin tarihsel değişimine dayanan bu yapısalcı/tarihsel analiz müzikal biliş ve yaratıcılığın merkezinde olan *besteci* fenomenine dayanan bir müzik tarihi yazımını üretmiştir. Bu anlayış bestecilerin sıra dışı yetenek ve becerilerine, yaşamlarına, sorunlarına ve hatta özel hayatlarına varan bir hikâyeye anlatıcılığın dönüşerek, bir şekilde *history of music* değil *musical stories* birikimini de doğurmuştur. Clarke ve Cook’a (2004: 43) bu tür 19.yy. Avrupa ve ABD’inde müzikal kanonların ve bunların

kendi içindeki *başyapıtlaşma* süreçlerinin inşa edilme ve kurumsallaşma stratejilerini de ortaya koymuştur. Yazarlar tarihsel analizin bu yönüyle sadece müziğin değişimini ortaya koyma işlevinin dışında sınıf ve statü gruplarının ayrımını üreten 19.yy. temelli bir *yüksek kültür* fikrini ürettiğini de belirtirler. Bu bakış Bourdieu'nun beğeni ve tercihlerin toplumsal sınıf ve statü göstergesi olarak kullanımı düşüncesini akla getirmekte, hatta meseleye Bourdieucu perspektiften bakışın önünü açmaktadır.

Müzikolojik incelemede tarihsel analizin bu noktaya dek iki temel işlevi olduğunu görüyoruz: a) geçmişin müzik kaynaklarını derlemek, yazmak ve müzik materyalinin değişimini/sürekliliğini ortaya koymak, b) elde edilen büyük birikimi *yüksek kültür* şeklinde tanımlayarak toplumsal ve sınıfsal ayrımlarda kullanmak. Birinci işlevde tarihsel dokümanların analizinde seçilen usul ve kullanılan dil olabildiğince empirik olma gayretini gösterirken ikinci işlevdeki ideolojik boyut kimi tarihsel analizlerin subjektif ve taraflı bulunmasına neden olmuş, hatta eleştirel yaklaşımların doğuşunda rol oynamıştır. Peki, tarihsel analizin ideolojik işlevinin arka planında hangi etkenler yatmaktadır? Nasıl bir tarih yazımı takip edilmiş ve bu da eleştirilere neden olmuştur? Bu soruların yanıtı için Clarke ve Cook'un (2004) ifade ettiği müzik tarihi çalışmalarının yüksek kültür fikrini üretmesi düşüncesine dönersek bir şekilde tarihsel analizin tarihine bakmak gibi refleksif bir çaba içinde buluruz kendimizi. Müzik tarihi, özellikle Batı müzik tarihi, alanındaki çalışmalarda gördüğümüz daimî ilerleme, gelişim ve bir öncekinin mirası üzerinde birikerek giderek sofistike hale gelen kurallar çizgisi tanımlama anlayışının ilk izleri 18.yy.'ın Avrupalı ideolog, düşünür ve devlet adamlarında görülmektedir. Tarih yazma anlayışını oldukça etkileyen bu isimlerin başında Fransız ekonomist ve devlet adamı J. Turgot gelir. Avrupa'nın insanlığın en ileri noktasında bulunduğu ve diğer ulusların geride kalan ilerleme hatlarını temsil ettiği düşüncesi bu dönemin bilim adamları ve entelektüelleri arasında oldukça yaygındı. Bu ortam içinde Turgot, "belli aşama, dönem ya da evrelerden geçerek kademeli biçimde kendini ortaya koyan evrensel bir insanlık tarihi" fikrini tutkuyla savunuyor ve insanlığın "her biri bir öncekine koparılamaz neden ve sonuç dizileriyle bağlı yeni aşamaların art arda gelişile ilerlediği" düşüncesinde ısrar ediyordu (Bock, 2019: 75). Turgot ilkel ve uygar toplumların temsil ettiği gelişmişlik ve medeniyet farklarının insanlığın geçirdiği tüm aşamaları gösteren "bütün çağların tarihinin" bir resmini sunduğunu ifade ederken kültürel evrimci ve Sosyal Darwinist bir çizgiye oturuyordu. Turgot'un bu fikirlerini Batı müzik tarihi yazımında karşımıza çıkan ilerleme, evrim ve birbiri üzerine eklenerek gelişen bestecilik anlayışı tanımlarında bire bir görebiliriz. Müziğin daimî bir gelişim ve evrim çizgisinde ilerlediği fikrini açık ya da dolaylı olarak içeren bu tarihsel analiz anlayışı notası yazılmamış müziklerin, bir başka deyişle Batı dışı müziklerin tarihini ve işlevini ele almamış, etnomüzikolojinin ortaya çıkışına dek bu konuları karanlıkta bırakmıştır. Antropolojik ilkel kültür tanımındaki *bir yazı sistemine sahip olmamak* kriteri müziğe de aktarılmış, bu da notası olmayan müziklerin de aynı şekilde ilkel/yabani olarak tanımlanmasına neden

olmuştur. Yazılmadığı için *analiz edilemez* bulunan bu müzikler karanlık bir tarihin müziği olarak görülmüş ve uzun süre müzikolojik incelemenin konusu olamamıştır.

Turgot'a benzer *ilerlemeci* bir başka Fransız düşünür de M. de Condorcet'tir. Condorcet insanlığın farklı uygarlık seviyeleri gösterse de nihayetinde sağlık, eğitim ve toplumsal bakımdan günün birinde eşitleneceğine ve Fransız Devrimi'nin bu gerçek özgürleşmede çok büyük payı olacağına inanan biriydi. Rastgele seçtiği toplumsal olaylardan elde ettiği "ilerleme evrelerini" evrensel bir kader ve yeniden başvurulabilecek tarihsel bir pusula gibi sunan Condorcet'in bu "saf" (Bock, 2019: 76) tutumu tarih ve sosyal bilim metodolojisi bakımından eleştirilebilir olsa da müzik tarihi alanında değiştirilmeden kullanılmıştır. Bir başka deyişle Condorcet'in spekülatif "evreleme" yöntemi ve Turgot'un daimi ilerleme fikri Batı müzik tarihi analiz ve yazımındaki kanonları üretmiş, onlar da Clarke ve Cook'un ifade ettiği yüksek kültür inşasının temel aygıtları olmuştur. Karşılaştırmalı müzikoloji geleneği sonrası antropolojiden ilhamla doğan etnomüzikolojinin 20.yy ortalarında dikkat çekmeye başlaması ancak kültürel evrimci, Sosyal Darwinist ve pozitivist tarih yazımının zayıflamasıyla ve antropolojideki ilkel kavramının eleştirisi ile mümkün olabilmektedir. 1970'ler sonrasında ise kültürel çalışmalar, postmodern ve postkolonyel kuramlar müzikolojik incelemede tarihsel analiz ve bakışta değişimlere neden olmuştur. Sadece yazılan değil yazılmayan müziğin geçmişine ilişkin çalışmaların artışı yanında (buraya referanslar vereceğim) popüler müziğin tarihi de dikkat çekmeye başlamıştı. 2000'ler ve sonrasında müzikolojik incelemede tarihsel analiz perspektifi sadece geçmişe ait, belli dönem ya da *yüksek* müzik kültürünün tarihine değil, yaşayan müziğin kısa dönem tarihine de odaklanmaktadır.

Kültürel Analiz

Kültürel Analiz ise objektivitenin zayıflayıp sübjektiviteye doğru gidişin de görülebildiği bir aşamayı temsil eder. Burada aslında daha çok etnomüzikolojinin analiz metotlarına yaklaşma söz konusudur. Kültürel Analizde kolektiviteler ve kültürel unsurlar (kimlik, anlam inşası, işlevi, bellekte nasıl kurulduğu, aktarım biçimleri, kültürel değişim ve süreklilik) odağa alınır. Burada analiz düzeyi bağlam odaklıdır. Yani her şey orada (alanda, gözlemlenen nesnede) olup bitenle ilişkilidir. Veri toplamadan analize ilişkin tüm aygıtlara kullanılan her şey bağlama özgü niteliklerden ayrı değildir. Dolayısıyla da burada objektivite analizciden çok bağlamın nitelikleri üzerinden okunur. Böyle olunca da analizcinin gözlemi, deneyi ve yorumu gerçekliğin kurgulanmasında devrededir ve analizcinin, yapısal/materyalistik analizdeki nötr pozisyonu kültürel analizde söz konusu değildir. Çünkü *orada olup bitenin* tanığı olan araştırmacının deneyimleri algılama biçimi ve onu raporlama/yorumlama anlayışı da inşa edilen bilginin bir parçası olup, orada olmayanların (okurlar, diğer bilim insanları vs) araştırma nesnesi ve bağlamıyla kuracağı ilişkiyi belirleyecek bir güce ve öneme sahiptir.

Eleştirel Analiz

Eleştirel analiz perspektifimiz ilişkili olduğu Frankfurt Okulu ve Eleştirel Teori gereği diğer analiz perspektiflerine göre *politiktir* ve iktidar üreten her türlü örgütlü oluşumu kültürel ve müzikal eylemin altında yatan temel etken olarak görür. Bilginin objektifliğine kuşkulu bakış konusunda Eleştirel Teori ile birleşmesine rağmen eleştirel analiz perspektifimiz kültür endüstrisi ve popüler kültüre bakışı noktasında Frankfurt Okulu ile ayrışan, özellikle de İngiliz Kültürel Çalışmalar sahasının demokratik anlayışına yakın bir noktadadır. Keza literatürde eleştirel müzikoloji başlığını taşıyan çalışmalara bakıldığında bunların da İngiltere kökenli oldukları ve müzikal söylemin altındaki ideolojik/politik yapıya odaklandıkları görülebilir (Miles, 1997; Scott, 2003; Griffiths, 2010; Maus, 2011; Weliever, 2011). Bu çalışmaların ortak bir başka yönü de müzikolojik incelemede söylem, yorum ve metin odaklı bir yöneme yönelmeleri ve özellikle de pozitivist bilim anlayışına mesafeli olmalarıdır. Müzikolojik literatür yanında eleştirel analiz anlayışımız Derrida'nın *yapısökümü*, Foucault'un *söylem analizi*, Bourdieu'nun sosyolojisindeki *ilişkisellikler*, post-kolonyal teorilerdeki *hegemonya*, ve feminist teoriler ile nihayetinde Campell'in bilim programına diklenen Eleştirel Bilim Sosyoloji'nin güzergâhlarında yürüyen ve tüm bu teorik/kavramsal perspektiflerin ortak noktası olan *belirleyici güçlere* taarruzu öncüleyen bir perspektife sahiptir.

Bu bağlamda müzikolojik incelemede eleştirel analiz *müzikal olguların arka planındaki güç ve tahakküm ilişkilerine* odaklanarak yapısalcı sosyoloji geleneği ile güçlü teorik bağlar kurar. Ses, perde, ritim, ezgi, armoni gibi materyallere odaklanan yapısal/materyalistik analiz, müziğin geçmişini belgelendiren tarihsel analiz, kültüre ilişkin kimlik ve anlam mekanizmalarını da kültürel analiz ile ele almak nihayetinde müziği belirli neden-sonuç ilişkileri şeklinde açıklayarak doğa bilimlerinin izinde *nesneleştirir*. Tüm bu çalışmaların ortak noktası bilimsel olma adına geçerli ve güvenilir kanıtları sağlama kaygısıdır. Dolayısıyla pozitivist bilim anlayışındaki ölçülmek/incelemek istenen nesnenin/problemin de objektif olması ilkesi ele alınan müzikal fenomenin daha baştan acele ve yanlış şekilde tanımlanmasını, dolayısıyla sınırlı bir ontolojik perspektiften görülmesini doğurabilmektedir. Bir başka deyişle, bu objektivite zorunluluğu alanda sıklıkla gördüğümüz özgün ve biricik deneyimleri silikleştirerek onları verili teori, kavram ve fikirler üzerinden nesneleştirme riskini üretmektedir. Bu noktada eleştirel bilim sosyolojisinin Campell'in güçlü programına itirazındaki argümanlarının eleştirel analiz perspektifimizi de destekler nitelikte olduğunu görüyoruz. Campell'in güçlü programının doğa/fizik bilimlerini “olgunlaşmış”, sosyolojiyi ise “olgunlaşmamış” bilimler olarak gördüğünü ve bilimsel incelemede en iyi yolun “başarılı bilimlerin yöntemlerini kullanmak” (Restivo ve Loughlin, 1987) şeklinde tanımladığını hatırlatmak gerekir. Yine de fizik/doğa bilimlerinin saygınlığına dayanan Campell'in bilim sosyolojisi anlayışının sosyal bilimcilerce daima baş tacı edilmediği görülebilir. Özellikle de “yöntemler hiyerarşisini tersine çeviren” (Restivo ve Loughlin, 1987) sosyal bilimciler bu noktaya inceledikleri karmaşık toplumsal dünyanın zorunlu dayatması sonucunda gelebilmişlerdir. Ancak görünen o ki, kimi zaman sosyal bilimciler fizik/doğa bilimlerinin

sosyal bilime uygun olmayan, dar şekilde tasarlanmış metodolojilerini model olarak “kendi araştırmalarını boşu boşuna sınırlandırma” (Restivo ve Loughlin, 1987) yoluna girebilmektedir. Doğa bilimlerini model olarak bilimsel açıdan imtiyazlanma anlayışı bilimler hiyerarşisi üretmenin dışında sosyal bilim alanında kendi içindeki iktidar ve tahakküm ilişkilerini de düzenlemektedir. Betimsel, derinliksiz ancak mevcut metodolojik düzeneklere uyan çalışmaların eleştirel ve refleksif çalışmalara göre sayıca ağırlığı *tekniker ve uygulayıcı bilim insanı* niceliğini arttırsa da entelektüel çabayı ikinci plana atabilmiştir. Bu noktada refleksif eleştiriler ünvan, sınıfsal yükselme, imtiyaz, proje gelirleri, güç, makam vb. akademik ganimet mücadelelerinin verildiği o konforlu bilimsel alanın artık bilimsel çabanın en meşru ve gerçek zeminine dönüştüğünü göstermekle beraber bilimi meşrulaştırmanın ilk dayanağı olan toplumsal sorunlara çare olma söylemine yönelik samimi bir sorgulamayı da tetikler. Bu sorgulama sosyal bilimlerin işlevini açıklamak için tatmin edici yanıtlar üretmekle birlikte *özgürleştirici epistemolojinin* (Restivo ve Loughlin, 1987) kapısını açar.

Restivo ve Loughlin (1987) Bourdieu'nun *Homoacademicus*'undaki söylemlere paralel şekilde bilimin toplumsal bir kurum ve eylem olduğunu belirterek, eleştirel bilim sosyolojisinin “bilim içindeki iletişim ve iktidar örüntülerini verili durumlar olarak değil, sorunlar olarak” (Restivo ve Loughlin, 1987: 543) ele aldığını ifade etmiştir. Bu anlayış bilimsel incelemenin bir branşı olarak müzikolojik incelemede de özgürleştirici bir epistemolojinin olanağının bize sorguladır. Dolayısıyla da müzikolojik incelemede eleştirel analiz müzikal olguları, onu üretenleri ve hatta onu inceleyen bilim cemaatini toplumsal eylemler kümesi olarak görür ve sadece müzikal olguları değil; bilimsel örgütleri, yapıları, yöntemleri, teorileri, paradigmaları, akademisyenleri ve onların mesleki ilişkilerini (atama, yükselme, rekabet, mobing vb.) de inceleme nesnesine dönüştüren bir refleksiviteyi içermeye başlar. Böylelikle eleştirel analiz müzikal meselelere odaklı gibi görünse de esas derdi bunların altında yatan fikir, kavram ve teorilerin inşa edildiği politik, örgütsel, sınıfsal mekanizmalara çok boyutlu ve derinlikli bir eleştiri yöneltmektir. Sanki artık amaç müziği ve müzikal pratikleri nesne düzeyinde analiz etmek değil, bunların ardındaki siyasi, ekonomik ve ideolojik etkenlere taarruz etmek, müziği araçsallaştıran yapıları deşifre ederek olabildiğince gerçekçi ve büyük bir resmi ortaya koyabilmektir.

Eleştirel teorideki pozitivist bilim ve modernizm eleştirisiyle olan bağına rağmen eleştirel analiz anlayışımız özellikle yapısal/materyalistik ve tarihsel analizdeki objektif bilgi üretimine oldukça mesafeli durur. Bu da yapısal/materyalistik, tarihsel ve kültürel analizlerin bulgularına derin ilişkiler ağı içinde bakmayı gerektiren, neden-sonuç ilişkilerinden çok araştırma konusu olan müzikal fenomenin tarihselliğini çok sayıda örnek olay, figür ve doküman üzerinden anlamaya ve yorumlamaya odaklanan bir çabayı zorunlu kılar. Nihayetinde eleştirel analiz müzikal pratikleri belirli sosyal sınıf ve grupların politik nedenlere bağlı etkinlikleri olarak görür. Eleştirel analizde geçmişe ait örnek, figür ve dokümanlar bir fikri/tezi tek boyutlu şekilde kanıtlamaya yönelik argümanlar şeklinde değil altındaki politik ve ideolojik etkilerin bağlamında ele aldığından derin ve cesur sorular sorulur. Bu soruların temelinde de az önce belirtilen *arka planda ne var?* sorusu yatar. Bu soru sadece burada

çizmeye çalıştığımız eleştirel analizde değil, bütün Eleştirel Çalışmalar sahasının ana meselesine dönüşür. Bu soru da *pratikleri, metinleri, söylemleri üreten nedir?* sorularının da peşine düşmeyi sağlar. Bunlar ideolojiler, iktidar ilişkileri, kurumlar, habitus, kültür, din, eğitim gibi sadece failleri olduğumuz, bizim dışımızda aktörlerin iplerini tuttuğu büyük yapılar ve statükolar olabilir. Eleştirel analizcinin en ayırt edici özelliği bu yapıları sorgulaması ve *zülfü yâre dokunmaktan* çekinmemesidir. Türkiye’de müzikolojik inceleme alanında güçlü teorik ve tarihsel dayanakları olan bu tür eleştirel analizler 2010’lu yıllardan sonra hızlanmıştır. Böylelikle Türkiye’nin modernleşme serüveni içinde Cumhuriyetin klasik müzik ve müzik eğitimi politikalarına cesur eleştiriler getirilmiştir (Öztürk, 2014, 2018a, 2018b, 2020; Kutluk, 2016, 2019; Ayas, 2014; 2017; Özmenteş ve Şenel, 2018, Özmenteş, 2019). Öte yandan 2014 yılında Afyonkarahisar’da düzenlenen “90. Yıl Müzik Kongresi” de bu tür eleştirel analizlerin akademik alanda görüldüğü ilk çalışmalara ve yarattığı sert tartışmalara sahne olmuştur³.

Eleştirel analizi, yakın olsa da müzik eleştirisi ile karıştırmamak gerekir. Müzik eleştirisi icra/ırcacı odaklı karakteri ile eleştirel analiz politikliğinden uzaktır. Müzik eleştirisi ele aldığı eser, icra ve icracıya ait anlık değerlendirmeleri sosyal, tarihsel ve politik mevzilere taşıdıkça, girilmemesi gereken yerlere girip rahatsız edici olmaya başladıkça müzikolojik bir eleştirel analize yaklaşır. Böylelikle eleştirel analiz akademik bir yöntem anlayışı olmanın yanında sanat eleştirisi alanında da işlerlik gören, sanata dair tüm eylem ve aktörleri yöneten politika ve statükoları görünür kılan, estetiğin toplumsal, kültürel ve sınıfsal kökeninin ardındaki politikayı ve eşitsizlikleri sorgulayan, düşük ve yüksek zevk vb. ayırıcı kanonları söken kapsayıcı bir entelektüel çaba olarak da görülebilir.

Sona Doğru: Hangi Perspektif?

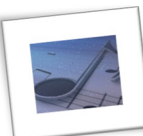
Araştırmacı eğitiminde analiz perspektifleriyle ilgili ilk sorun hangi analiz perspektifinin kullanılması gerektiği noktasında belirebilmektedir. Öğrenciler karşılaştıkları bu sorunu dile getirirken *hangi perspektifi seçmeliyim?* sorusunu sıklıkla yöneltirler. Düzeltilmesi gereken ilk husus bunun bir *seçim* değil *yönelim* olduğuna dikkati çekmektir. Yani, *inceleme nesnesine nasıl yaklaşıldığı, nesnenin doğası, hangi noktaların merak edildiği* aslında perspektifi kendiliğinden netleştirir ve perspektif yöneliminin ilk önemli belirleyicisidir. Bir başka deyişle, analizcinin inceleme nesnesi ile kurduğu ilk merak ilişkisi ve karşılaşma oldukça kurucudur. İkinci önemli husus ise analizcinin ait olduğu bilimsel cemaatin belirlediği *toplumsal koşullardır*. Az önce ifade edildiği gibi belirli bir epistemik cemaatin içinde olan ve bu cemaat içinde *domine edilmiş metodolojik geleneklerde* yetişen bir araştırmacının epistemolojik özgürlük beklentisi kolay gerçekleşmeyebilir. Araştırmacının içinde yaşadığı toplumsal uzam da bu anlamda öncelikli belirleyicilerden biri olur. Bunun çocukluktan itibaren başladığı

³ Kongredeki tartışmaların ardından Hüseyin Akbulut’un kaleme aldığı “Hâla alaturka-alafranga kavgasında sayanlar!” başlıklı yazı eleştirel analizlere statüko cephesinden gelen itirazları içeriyordu. Bkz. <https://www.sanattanyansimalar.com/yazarlar/huseyin-akbulut/h-la-alaturka-alafranga-kavgasinda-sayanlar/324/>

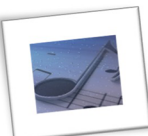
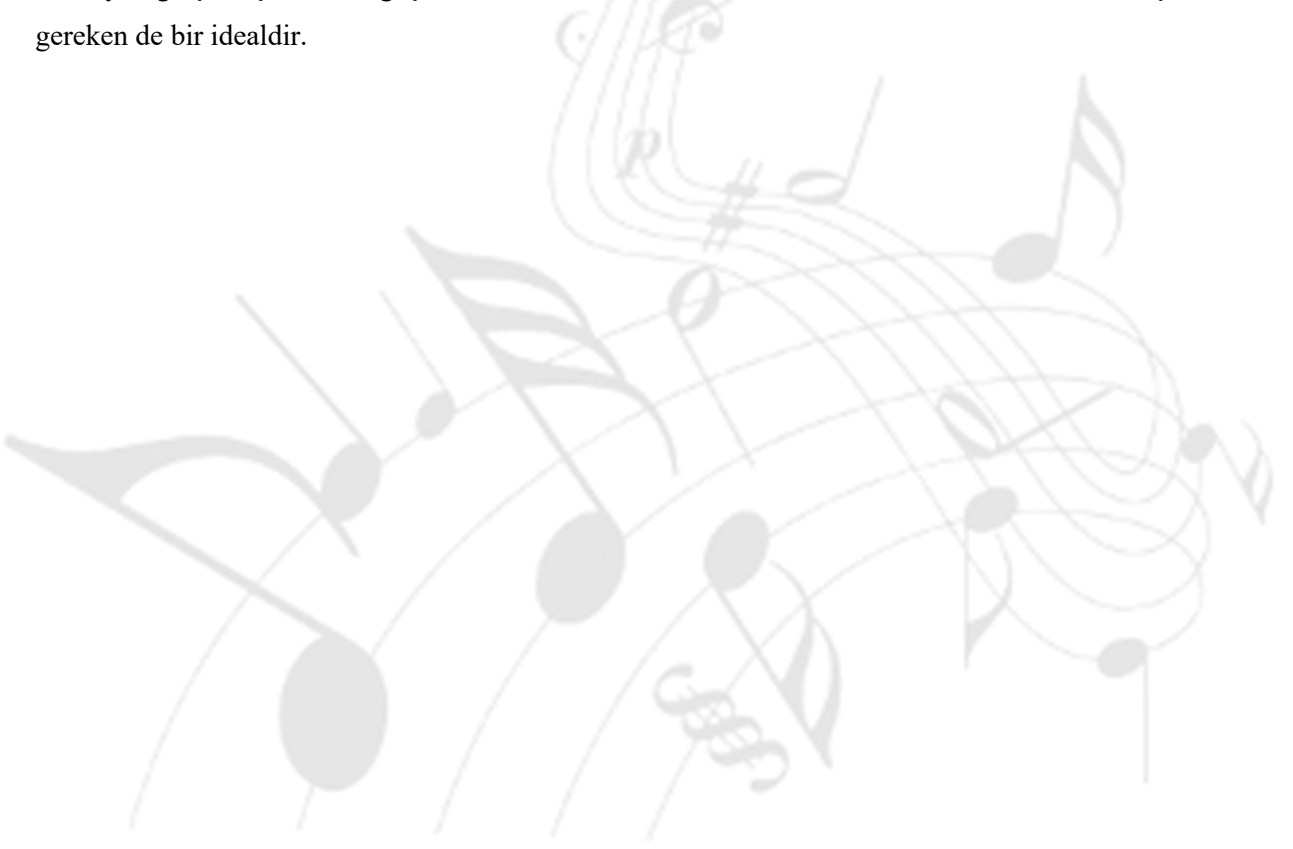

düşünülürse alınan eğitim, yetiştiğimiz kültürel ortam, içinde bulunulan aile ortamı, sosyal ortam yani hayat boyunca mesleki sosyalizasyonumuza kadar geçirdiğimiz tüm kültürel sermaye birikimimiz bu noktada inceleme ve analiz yaklaşımımızda gizli etkenler olarak rol alır. Mesleki sosyalizasyonun başladığı yer olarak üniversite eğitimindeki kavramsal, teorik ve uygulamalı tüm kazanımlar önceki uzam bileşenlerinin üzerine eklenecektir. Öğretim üyeleri, müfredat, o fakülte ve özellikle de o bölümdeki genel çalışma prensipleri, araştırma teknikleri, seçilen tezler hatta verilen ödevler gibi çok sayıda değişken mesleki sosyalizasyonun unsurlarını oluştururken yapılacak incelemelerde araştırmacının perspektifini de şekillendirecektir. Analiz perspektiflerine yönelimde üçüncü önemli etken ise araştırmacının bizzatı *kendisidir*. Araştırmacının hangi analiz perspektifine yatkın bir karaktere ve öğrenme stiline sahip olduğunun farkına varması inceleme nesnesine yönelimle başlayıp perspektif yönelimine evrilen bir çizgidir. Bir başka deyişle, araştırmacının taşıdığı merak, eğilim ve motivasyon kaynaklarına yönelik farkındalığı inceleme nesnesi ve analiz perspektifine yönelimini diyalektik bir bütünlük içinde yürütür ve metodolojik/teknik bir meseleyi aşarak araştırmacı kimliğini de belirleme gücüne ulaşır. Örneğin “*sayılarla mı aram iyi yoksa kavramlarla mı? bilimsel metinleri mi yoksa felsefi metinleri mi seviyorum?*” gibi sorularla araştırmacı kendi eğilimlerini belirleyebilir. Aslında refleksivite bunu da kapsar. Bu boyutuyla refleksivite, eğitim bilimleri alanında kullanılan ve ne düşündüğünü düşünmek anlamına gelen *metacognition (üstbiliş)* kavramını da hatırlatabilir. Örneğin, piyano çalarken hangi akoru basacağımızı düşünmek *cognition* olarak ele alınabilirken “*bastım ve ne oldu, nasıl tınladı, ne düşündüğümü nasıl bilebilirim, düşünüş biçimim doğru muydu yanlış mıydı?*” gibi bir sorular bilişsel eylemleri denetleyen üstbilişsel eylemler olarak işler. Refleksivite de buna benzer bir kavram olarak “*ben bir araştırmacı olarak analiz öncesinde nerede duruyorum, ne yapıyorum, nasıl bakıyorum?*” vb. sorular çerçevesinde şekillenen bir sorgulamayı içerir. Bir öğrencinin ya da genç bir araştırmacının mesleğin ilk yıllarında bu sorularla meşgul olması sıklıkla görülmez, çok da beklenmez. Bu nedenle refleksif sorgulamanın deneyimle ve özellikle de lisansüstü eğitim sürecinde başlamasını bekleriz.

Bu çalışmada ana gayemiz müzikolojik incelemede epistemolojik özgürlüğün kapısını açabilecek bir çerçeve sunmaktır. Verili ve onanmış yöntem şablonlarının sorgusuz sualsiz kullanımı yerine araştırmacının analiz perspektifine yönelimini belirleyen şu üç değişkenin farkında olmasını bekliyoruz: inceleme nesnesi ile ilişkisi, içinde bulunduğu epistemik cemaatin toplumsal koşulları ve kendisine ilişkin farkındalığı. Analiz perspektifine yönelimi diyalektik, birikimli ve bütünlüklü bir şekilde inşa eden bu değişkenler araştırmacı kimliğinin sadece üniversitede başlayan mesleki sosyalizasyona bağlı olmayan bir kültürel sermaye birikimi olduğunu da düşündürmektedir. Bu nedenle genel olarak bilimde, özelde müzikolojik incelemede araştırmacıların yöntem ve ona ait alet edevata odaklanmalarının operasyonel bir gereklilik olduğunu ve bir epistemik cemaatin onanmış kanonlarını yerine getirme üzerinden toplumsal bir aidiyet geliştirmenin koşullarını sağladığını görüyor ve buna itiraz ediyoruz. Bu tür operasyonel gereksinimlerin ve toplumsallaşma

mekanizmalarının akademik yaşantıda yüksek not ortalamalarının ve nihayetinde diploma süreçlerinin bir parçası olduğunu reddetmemekle birlikte, ana savunumuz lisansüstü düzeyde ve akademik yükselme süreçlerinde bu mekanizmaların terkedilmesi gerektiği ve epistemolojik bir özgürlüğün inşası için araştırmacıları barındıran pedagojik, metodolojik ve idari yapıların *uysallaştırıcı* toplumsal uzama paralel değil, muhalif bir şekilde tesis edilmesi gerektiğidir. Sadece alan ve teknik beceri yeterliği üzerinden yürüyen atama/yükselme ve öğrenci seçim kriterleri bahsettiğimiz ve eleştirdiğimiz tek yönlü yöntem operatörünü tanımlamaktadır. Farklı alan ve disiplinlere açıklığı, bilgi transferine yatkınlığı ve tek bir alanın değil, farklı alanların bilgilerinden mürekkep yorumcu gücü bünyesinde barındıran entelektüel beceriler epistemolojik özgürlüğün ön koşuludur ve akademinin mevcut yapısı itibarıyla gerçekleştirilmesi güç bir beklentidir. Yine de ifade edilmesi ve kenara not düşülmesi gereken de bir idealdir.

KAYNAKÇA

- Arslan, H. (1992). *Epistemik Cemaat: Bir Bilim Sosyolojisi Denemesi*. İstanbul: Paradigma Yayınevi.
- Ayas, G. (2014). *Musiki İnkılabı'nın Sosyolojisi*. İstanbul: Doğu Kitapevi.
- Ayas, O. G. (2017). Beğeni Hiyerarşilerinin Tesis Edilmesinde Bir Sınıflandırma Stratejisi Olarak Klasik Türk Müziğinin İcadı: Sosyolojik Bir Yaklaşım. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, 3(1), 139-146.
- Berger, R. A. (1993). Metinden Alan Çalışmasına ve Tersi: Post (Modern)-Etnografyayı Kuramsallaştırmak. *İçinde; Yöntembilim Üzerine Antropolojik Okumalar*, Ed. N. S. Altuntek, (341-376). İstanbul: Dipnot Yayınları.
- Bourdieu, P. (2015). *Bilimin Toplumsal Kullanımları* (Çev: L. Ünsaldı). Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P. (2017). *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi* (Çev: D. Fırat & G. Berkurt). Ankara: Heretik.
- Bourdieu, P., & Wacquant, L. J. (1992). *An invitation to reflexive sociology*. University of Chicago Press.
- Brewer, J., & Hunter, A. (2006). *Foundations of Multimethod Research: Synthesizing Styles*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Creamer, E. G. (2017). *An Introduction To Fully Integrated Mixed Methods Research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2011). *Designing and Conducting Mixed Methods Research*. Los Angeles, CA: Sage.
- Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2016). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches*. Sage Publications.
- Feyerabend, P. (2014) *Yönteme Karşı* (Çev: E. Başer). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Geuss, R. (2002). Genealogy as Critique. *European Journal of Philosophy*, 10(2), 209-215.
- Griffiths, D. (2010). What was, or is, Critical Musicology? *Radical Musicology*, 5.
- İlyenkov, E. (2022). *İdealin Diyalektiği, Etkinlik ve Zihnin Kuruluşu* (Çev: S. Azeri). İstanbul: Yordam Yayınları.
- Johnson, R. B., de Waal, C., Stefurak, T., & Hildebrand, D. L. (2017). Understanding the Philosophical Positions of Classical and Neopragmatists for Mixed Methods Research. *KZfSS Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 69(2), 63-86.

- Koytak, E. (2012). Tahakküme Hükmetmek: Bourdieu Sosyolojisinde Toplum ve Bilim İlişkisi. *İstanbul University Journal of Sociology*, 3(25), 85-101.
- Kuhn, Thomas S. (1995). *Bilimsel Devrimlerin Yapısı* (Çev: N. Kuyaş). İstanbul: Alan Yayıncılık
- Kutluk, F. (2016). *İllüzyon: Cumhuriyet'in Klasik Müzik Serüveni*. İstanbul. H2O Yayınevi.
- Kutluk, F. (2019). *Cumhuriyetin Müzik Politikaları*. İstanbul: H2O Yayınevi
- Lakatos, I., & Musgrave, A. (1969). Problems in the Philosophy of Science. *British Journal for the Philosophy of Science*, 20(1).
- Maus, F. E. (2011). What Was Critical Musicology? *Radical Musicology*, 5, 20.
- Miles, S. (1997). Critical Musicology and the Problem of Mediation. *Notes*, 53(3), 722-750.
- Özmenteş, G. ve Şenel. O. (2018). Türkiye'de Müzikal Elizitim: Geleneksel ve Popüler Müzik Eleştirisinin Kültürel Evrimci Perspektifi. *İçinde; Uluslararası Etnomüzikoloji Sempozyumu "Müzik ve Politika" Sempozyum Tam Metin Kitabı, 22-24 Mart 2018, Bursa, Türkiye, ss. 384-416.*
- Özmenteş, G., & Şenel, O. (2019). Türkiye'de Hegemonik Bir Araç Olarak Müzik Eğitimi ve Kanonik Söylemleri. *Etnomüzikoloji Dergisi*, 2(1), 50-85.
- Öztürk, O. M. (2014). İdeolojik ve Siyasal Bir Proje Olarak Musiki Muallim Mektebi. *İçinde; 90.yıl Müzik Kongresi Sempozyum Tam Metin Kitabı, 5-8 Kasım 2014, Afyonkarahisar, Türkiye, ss. 485-505.*
- Öztürk, O. M. (2018a). How was the Traditional Makam Theory Westernized for the Sake of Modernization?. *Rast Müzikoloji Dergisi*, 6(1), 1769-1787.
- Öztürk, O. M. (2018b). H.S. Arel'in Türk Mûsikîsine Bakışında Ütopyacılık, Garpcılık ve Türkçülüğün Yeri. *Rast Müzikoloji Dergisi*, 6(2), 1853-1873.
- Öztürk, O. M. (2020). Mandolinle Muasırlaş (tır) mak: Türkçülüğün Mûsikî Sahasındaki Programı Işığında Köy Enstitülerinde Müzik Eğitimi. *Etnomüzikoloji Dergisi*, 3(1), 18-55.
- Scott, D. B. (2003). *From the Erotic to the Demonic: on Critical Musicology*. Oxford University Press.
- Stock, J. P. (2004). Documenting the Musical Event: Observation, Participation, Representation. In E. Clark & N. Cook (Eds.), (15-34), *Empirical Musicology: Aims, Methods, Prospects*, Oxford University Press.
- Tashakkori, A., & Creswell, J. W. (2007). The New Era of Mixed Methods. *Journal of Mixed Methods Research*, 1(1), 3-7.
- Watkins, D., & Gioia, D. (2015). *Mixed Methods Research. Pocket Guide to Social Work Re.*

Weliver, P. (2011). A Score of Change: Twenty Years of Critical Musicology and Victorian Literature. *Literature Compass*, 8(10), 776-794.

